

stichting pensioenfonds voor de tandtechniek

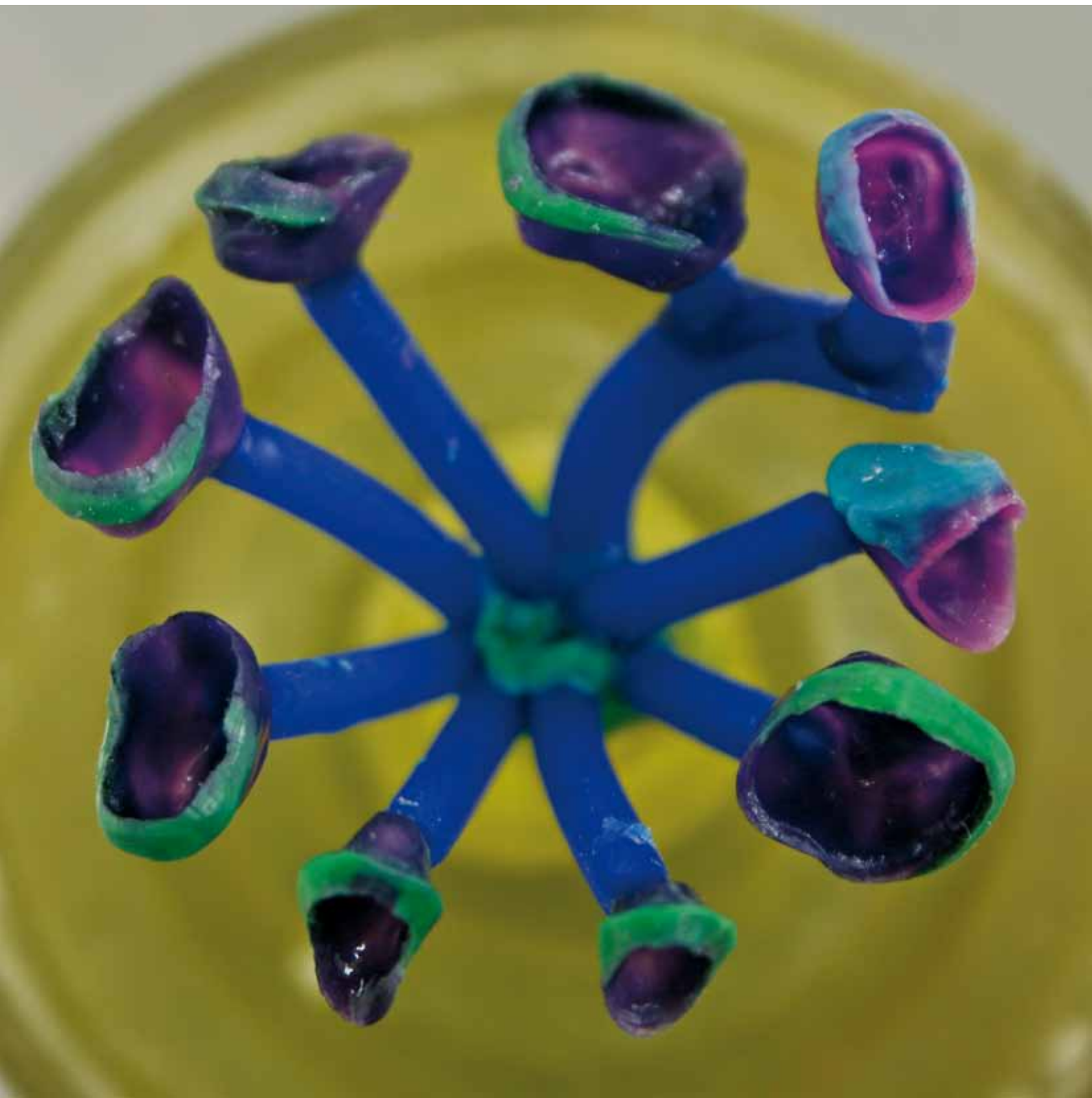
Jaarverslag 2008

Jaarverslag 2008

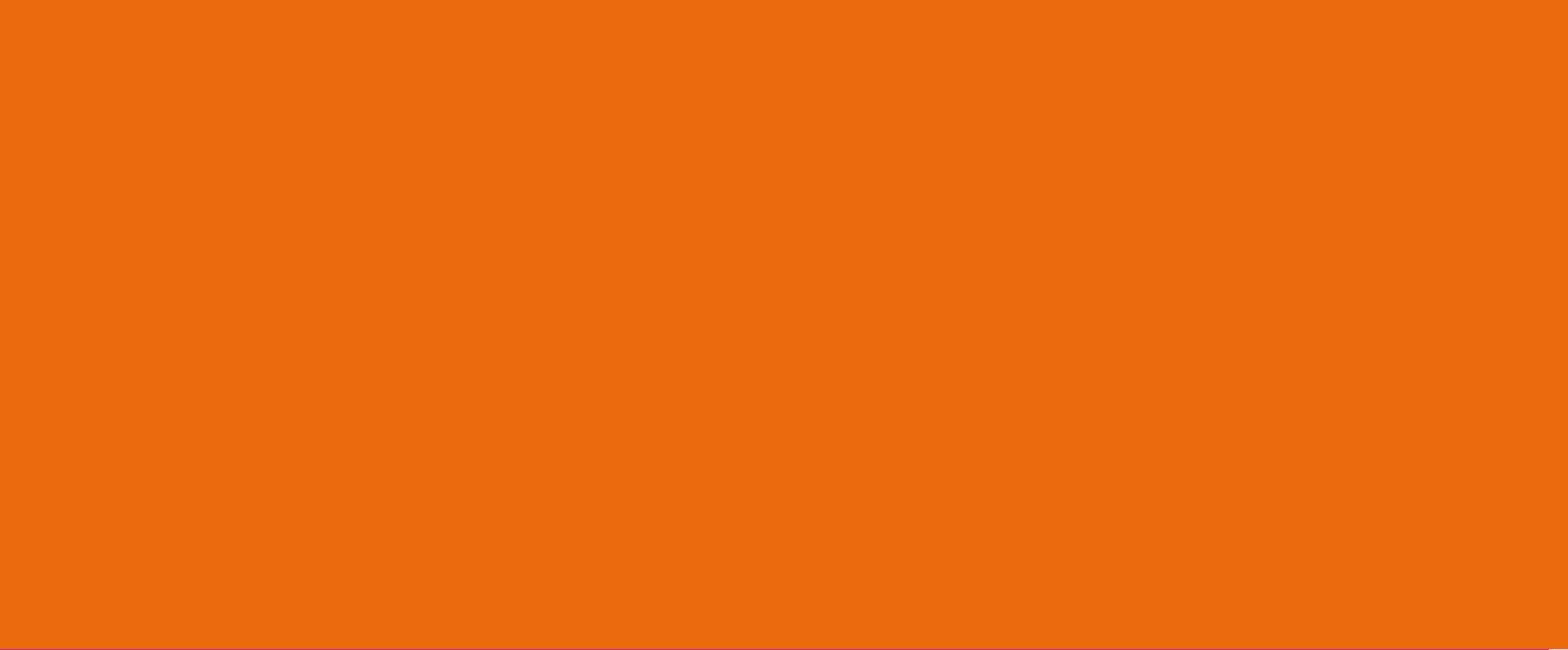
Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Inhoud

1	Kerncijfers	03
1.1	Meerjarenoverzicht	
2	Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek	07
2.1	Algemene gegevens	
2.2	Organisatie van het pensioenfonds	
3	Verslag van het bestuur	15
3.1	Ontwikkelingen op pensioengebied in 2008	
3.2	Financieel beleid	
3.3	Uitvoering van de pensioenregeling	
3.4	Ontwikkeling in het deelnemersbestand	
3.5	Slotopmerkingen	
4	Verslag van de deelnemersraad	43
5	Jaarrekening	45
5.1	Balans per 31 december 2008	
5.2	Staat van baten en lasten	
5.3	Kasstroomoverzicht	
5.4	Algemene toelichting	
6	Toelichting op de Balans	59
7	Toelichting op de staat van baten en lasten	87
8	Overige gegevens	95
8.1	Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	
8.2	Actuariële verklaring	
8.3	Accountantsverklaring	

1 Kerncijfers

1.1 Meerjarenoverzicht

1.1

Meerjarenoverzicht

	2008	2007	2006	2005	2004
Aantallen					
Gefactureerde werkgevers	727	656	645	676	701
Gefactureerde deelnemers	4.347	4.214	4.348	4.271	4.213
Gewezen deelnemers	6.244	5.820	5.693	5.538	5.036
Aantal werkgevers ultimo	610	598	567	645	677
Aantal deelnemers ultimo	3.993	3.851	3.362	3.758	3.883
Gepensioneerden					
Ouderdomspensioen	687	594	579	538	517
Partnerpensioen	433	364	309	328	283
Wezenpensioen	41	27	26	33	28
Arbeidsongeschiktheidspensioen	64	66	68	66	65
Prepensioen	186	160	133	94	70
Franchise regeling 2001	14.609	13.801	-	-	-
Premiepercentage regeling 2001					
Ouderdoms- en partnerpensioen	16,0%	16,0%	16,0%	13,5%	10,0%
Prepensioen	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%
Arbeidsongeschiktheidspensioen	-	-	-	0,4%	0,4%
Franchise regeling 2006	10.303	9.818	-	-	-
Premiepercentage regeling 2006					
Ouderdoms- en partnerpensioen	25,5%	25,5%	25,5%	-	-
Opbouwpercentage per dienstjaar regeling 2001					
Prepensioen	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%
Ouderdomspensioen	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Partnerpensioen	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%
Opbouwpercentage per dienstjaar regeling 2006					
Ouderdomspensioen	2,05%	2,05%	2,05%	-	-
Partnerpensioen	1,435%	1,435%	1,435%	-	-
Toeslag op pensioen en pensioenaanspraken					
Gewezen deelnemers en gepensioneerden	0%	1,5%	1,4%	0,9%	1,9%
Actieve deelnemers	0%	1,5%	1,4%	0,5%	1,1%

	2008 (o.b.v. FTK)	2007 (o.b.v. FTK)	2006 (o.b.v. APP)	2005 (o.b.v. APP)	2004 (o.b.v. APP)
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie	16.615	16.087	15.627	14.887	14.091
Kostendeckende premie	15.387	16.279	17.103	17.671	15.135
Gedempte premie	18.176	17.125	17.103	-	-
Pensioenuitvoeringskosten	762	750	701	584	497
Uitkeringen	12.102	10.664	9.260	8.278	7.690
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	437.356	482.492	469.628	442.677	392.920
Pensioenverplichtingen	445.077	338.910	358.770	356.077	314.373
Gemiddelde interest van verplichtingen	3,9%	4,9%	4,0%	3,7%	4,0%
Aanwezige dekkingsgraad (in %)	98%	142%	131%	124%	125%
Vereiste dekkingsgraad (in %)	121%	124%	126%	123%	124%
Beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	65.785	58.443	53.857	51.200	49.200
Aandelen	92.200	137.898	145.751	120.100	100.800
Vastrentende waarden	264.524	275.861	257.447	238.800	211.000
Derivaten	3.579	-	-	-	-
Overige beleggingen	4.987	-	-	15.800	17.000
Beleggingsperformance					
Beleggingsrendement in %	-9,8%	2,0%	4,9%	11,2%	7,4%
Benchmark in %	-8,9%	2,7%	5,5%	10,9%	7,4%
Performance	0,76	-0,33	-0,25	0,50	0,88
Z-score	-0,49	-0,51	-0,39	0,24	-0,03

2 Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

2.1 Algemene gegevens

2.2 Organisatie van het pensioenfonds

2.1

Algemene gegevens

Naam en vestigingsplaats

De Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek (hierna: het fonds) is statutair gevestigd in Utrecht. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41178164. De laatste statutenwijziging was op 1 januari 2008. Het fonds is een bedrijfstakpensioenfonds.

Doelstelling

Het pensioenfonds heeft ten doel het verlenen van pensioenen aan deelnemers, gewezen deelnemers en hun nabestaanden in overeenstemming met de statuten en het pensioenreglement. Het fonds int hiertoe premies bij de aangesloten ondernemingen. De gelden worden belegd en beheerd en het fonds doet daaruit uitkeringen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Lidmaatschappen

De Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is lid van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfonds.

2.2

Organisatie van het pensioenfonds

Bestuur

Het bestuur draagt zorg voor het (dagelijks) beleid van het fonds en de handhaving en uitvoering van de statuten. Het bestuur ziet er op toe dat de uitvoering van het beleid voldoet aan de eisen van de externe toezichhouders. Het paritaire bestuur bestaat uit acht leden en wordt gevormd door vertegenwoordigers van:

- de Vereniging van Laboratoriumhoudende Tandtechnici in Nederland;
- de Branchevereniging Tandtechniek;
- de Nederlandse Werkgeversvereniging Tandtechniek (werkgevers)
- De Unie, FNV Bondgenoten en CNV Bedrijvenbond (werknemers).

Voor de besluitvorming dienen minimaal vijf bestuursleden aanwezig te zijn. Het bestuur kiest uit zijn midden een eerste en tweede voorzitter, en een eerste en tweede secretaris. Deze functies worden beurtelings, telkens voor een periode van twee jaar, door werkgeversleden en werknemersleden vervuld.

Het bestuur was op 31 december 2008 als volgt samengesteld:

Leden werkgevers	Plaatsvervangers	Organisatie	Datum aftreden
P.C.M. Duijndam (voorzitter)	vacature	Vereniging van Laboratoriumhoudende Tandtechnici in Nederland	01-01-2012
ing. W.H. Huiskes	vacature	Branchevereniging Tandtechniek	01-01-2010
mr. C.M.A. van Riet	vacature	Branchevereniging Tandtechniek	01-01-2010
W. Nieuwenhuis	drs. P.H.W.M. Peters	Nederlandse Werkgeversvereniging Tandtechniek	01-01-2009
Leden werknemers	Plaatsvervangers	Organisatie	Datum aftreden
H. Hofstee (secretaris)	vacature	FNV Bondgenoten	01-01-2010
vacature	vacature	FNV Bondgenoten	01-01-2011
M. Raaijmakers	vacature	De Unie, vakbond voor Industrie en Dienstverlening	01-01-2012
N. Engmann-Van Eijbergen	vacature	CNV BedrijvenBond	01-01-2012

In het verslagjaar traden de heren J.A. Spruijt en R. van der Wal, vertegenwoordigers van de werknemers, af als bestuursleden. De heer Raaijmakers (De Unie) en mevrouw Engmann-Van Eijbergen (CNV Bedrijvenbond) werden in het bestuur benoemd. De heer E.J. Jansen, vertegenwoordiger van de werknemers, trad in 2008 af als plaatsvervangend bestuurslid.

In het verslagjaar kwam het bestuur vier keer bij elkaar. De vergaderingen vonden plaats op 26 maart, 9 juni, 18 september en 2 december.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft in 2007 besloten een verantwoordingsorgaan in te stellen. Het verantwoordingsorgaan bestaat uit één werkgever, één werknemer en één gepensioneerde. De inrichting, samenstelling, stemverhoudingen en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in de statuten van het fonds. Daarnaast is een reglement voor het verantwoordingsorgaan opgesteld. Dit reglement is te vinden op de website van het fonds.

De leden van het verantwoordingsorgaan worden aangewezen door de georganiseerde verbanden in de Tandtechniek. Ondanks inspanningen van het bestuur hebben werkgevers- en werknemersorganisaties nog geen kandidaten voorgedragen om zitting te nemen in het verantwoordingsorgaan. In het jaarverslag 2008 is daarom geen verslag van het verantwoordingsorgaan opgenomen. De verwachting is dat in 2009 het verantwoordingsorgaan in werking zal treden. In het jaarverslag 2009 zal het verslag van het verantwoordingsorgaan worden opgenomen.

Intern toezicht

Een aantal pensioenfondsen heeft in 2008 op eigen initiatief besloten een gezamenlijke pool van visiteurs voor intern toezicht op te richten. Op basis van de wensen van elk pensioenfonds wordt een visitatiecommissie op maat samengesteld. Het bestuur van het fonds heeft besloten mee te doen aan de gezamenlijke visitatiepool.

De visitatiecommissie beoordeelt één keer in de drie jaar de beleidsprocedures, de bestuursprocessen en de checks and balances binnen het fonds. Ook beoordeelt de commissie de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd en hoe het bestuur omgaat met risico's op de langere termijn. De visitatiecommissie overlegt hierover met het bestuur en rapporteert schriftelijk. Het bestuur bespreekt de rapportage van de visitatiecommissie en de eventueel daarop gebaseerde (voorgenomen) bestuursbesluiten met het verantwoordingsorgaan. De leden van de visitatiecommissie zullen in 2009 door het bestuur worden benoemd.

Deelnemersraad

De deelnemersraad bestaat uit actieve deelnemers en gepensioneerden. De leden worden benoemd door werknemersverenigingen en verenigingen van pensioengerechtigden. Bij belangrijke besluiten vraagt het bestuur de deelnemersraad om advies. De deelnemersraad was op 31 december 2008 als volgt samengesteld:

Leden Gepensioneerden

J. van Dijk (voorzitter)
J.H. de Jong
Vacature
G. Bosboom

Plaatsvervangers

Vacature
Vacature
Vacature
Vacature

Organisatie

FNV Bondgenoten
FNV Bondgenoten
FNV Bondgenoten
CNV BedrijvenBond

Leden Deelnemers

M.H. Pijffers (secretaris)
G.B.T. Stroot

E. Vastenburg
Vacature

Plaatsvervangers

Vacature
Vacature

Vacature
Vacature

Organisatie

CNV Bedrijvenbond
De Unie, vakbond voor Industrie en
Dienstverlening
FNV Bondgenoten
FNV Bondgenoten

De deelnemersraad kwam in 2008 vier keer bij elkaar en wel op 13 maart, 2 juni, 24 september en 26 november. De deelnemersraad vergaderde in het verslagjaar twee keer met het bestuur: op 9 juni en 2 december.

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie adviseert en ondersteunt het bestuur van het fonds bij het financiële management.

Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor het strategische beleggingsbeleid en houdt toezicht op de uitvoering daarvan door de vermogensbeheerder. De vermogensbeheerder verzorgt het tactische en operationele beleggingsbeleid en is binnen de geformuleerde randvoorwaarden in principe vrij in de wijze van belegging en herbelegging. In de praktijk worden tussentijdse belangrijke beslissingen in overleg met het bestuur genomen. Het bestuur laat zich hierbij adviseren door de beleggingscommissie.

De beleggingscommissie bestaat uit drie bestuursleden. In het verslagjaar werd de commissie gevormd door de heren Duijndam, Huiskes en Hofstee. De beleggingscommissie krijgt ondersteuning van specialisten van Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer. De beleggingscommissie kwam in 2008 vier keer bij elkaar en wel op 5 maart, 28 mei, 1 september en 11 december.

DVO-commissie

De DVO-commissie richt zich op de dienstverlenings-overeenkomst (DVO) met de pensioenuitvoerder. De commissie heeft als doel de dienstverlening van de pensioenuitvoerder inzichtelijk te maken en de kwaliteit van die dienstverlening vast te leggen.

De commissie bestaat uit één bestuurslid namens de werkgevers en één bestuurslid namens de werknemers. In 2008 waren dit de heren Duijndam en Hofstee. De DVO-commissie kwam in 2008 vier keer bij elkaar. De vergaderingen vonden plaats op 16 april, 28 mei, 1 september en 11 december.

Geschillencommissie

In 2008 heeft een aantal pensioenfondsen in administratie bij Interpolis Pensioenbeheer B.V. besloten een gezamenlijke geschillencommissie op te zetten. Het bestuur heeft besloten om gebruik te maken van deze gezamenlijke geschillencommissie.

De geschillencommissie adviseert bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het kan gaan om geschillen met deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, pensioengerechtigden of werkgevers.

Adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten:

Het fonds heeft een adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten. Deze commissie adviseert het bestuur bij bezwaarschriften van belanghebbenden wegens het niet verlenen van een vrijstelling. In het verslagjaar zijn geen geschillen of bezwaren ingediend.

Externe ondersteuning

Uitvoeringsorganisatie

Het fonds heeft ervoor gekozen de uitvoering van het pensioen- en vermogensbeheer, de beleidsvoorbereiding hiervoor en de ondersteuning van het bestuur uit te besteden aan Interpolis Pensioenen. Interpolis Pensioenen bestaat uit drie rechtspersonen:

- Interpolis Pensioenbeheer B.V. (handelsnaam: Syntrus Achmea Pensioenbeheer);
- Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer B.V. (Syntrus Achmea Vermogensbeheer);
- Achmea Vastgoed B.V. (Syntrus Achmea Vastgoed).

Het fonds en Interpolis Pensioenen hebben hun afspraken over uitbesteding vastgelegd in een beheerovereenkomst. Bij deze vierpartijenovereenkomst zijn het fonds en de genoemde werkmaatschappijen partij. Nadere afspraken over de kwaliteit van de dienstverlening zijn vastgelegd in aparte dienstverlenings-overeenkomsten (DVO's) voor pensioenbeheer, vermogensbeheer en vastgoedbeheer.

Compliance Officer

Het bestuur heeft KPMG Integrity & Investigation Services aangesteld als compliance officer van het fonds.

Waarmerkend actuaris

Het bestuur heeft Watson Wyatt B.V. benoemd tot waarmerkend actuaris van het fonds. De actuaris beoordeelt onder meer de financiële positie van het fonds conform de eisen van De Nederlandsche Bank (DNB) en zorgt voor controle en certificering van de actuariële verslagstaten voor DNB. Overige werkzaamheden van de actuaris zijn het opstellen van de actuariële verklaring en het verzorgen van een actuariële verklaring voor het bestuur.

Accountant

Het bestuur heeft PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. benoemd als accountant belast met de controle van de jaarrekening en de verslagstaten van het fonds.

Adresgegevens

Uitvoeringsorganisatie

Interpolis Pensioenen
Rijnzathe 10
3454 PV De Meern

Compliance Officer

De heer R. Rozekrans, KPMG Integrity & Investigation Services
Burgemeester Rijnderslaan 10 20, 1185 MC Amstelveen

Waarmerkend actuaris

De heer H.A.J. Lohmann, AAG, Watson Wyatt B.V.
Prof. E.M. Meijerslaan 5, 1183 AV Amstelveen

Accountant

De heer H.C. van der Rijst RA, PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Thomas R. Malthusstraat 5, 1066 RJ Amsterdam

Organisaties

Vereniging van Laboratoriumhoudende Tandtechnici in
Nederland
Mient 12c
2903 LC Capelle aan den IJssel

Branchevereniging Tandtechniek

Postbus 658
3700 AR Zeist

Nederlandse Werkgeversvereniging Tandtechniek

Postbus 26
9700 AA Groningen

FNV Bondgenoten

Postbus 9208
3506 GE Utrecht

De Unie, vakbond voor Industrie en Dienstverlening

Postbus 400
4100 AK Culemborg

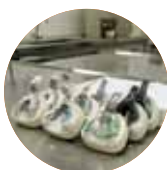
CNV Bedrijvenbond

Postbus 2550
3500 GM Utrecht

3 Verslag van het bestuur

- 3.1 Ontwikkelingen op pensioengebied in 2008
- 3.2 Financieel beleid
- 3.3 Uitvoering van de pensioenregeling
- 3.4 Ontwikkeling in het deelnemersbestand
- 3.5 Slotopmerkingen

3.1

Ontwikkelingen op pensioengebied in 2008

In de tweede helft van 2008 zijn de dekkingsgraden van pensioenfondsen flink onder druk komen te staan door de effecten van de wereldwijde kredietcrisis. Waarschijnlijk herinneren we ons 2008 over een aantal jaar daarom als een periode van zwaar weer. Maar in 2008 speelde er meer dan de kredietcrisis: nieuwe wetgeving werd van kracht of kreeg nadere invulling. Zo zorgde de Veegwet ervoor dat de puntjes op de i werden gezet in de Pensioenwet. Vanaf 1 januari 2008 gelden voor pensioenfondsen daarnaast nieuwe regels voor communicatie. Tot slot werd in 2008 opnieuw flink gediscussieerd over de houdbaarheid van het Nederlandse pensioenstelsel: vergrijzing, slecht presterende beurzen en financiële risico's vormden de ingrediënten. In dit hoofdstuk komen de ontwikkelingen op het gebied van regelgeving en het overheidsbeleid aan de orde.

Kredietcrisis van grote invloed

Dekkingsgraden onder vuur

Door de kredietcrisis zijn niet alleen de aandelenbeurzen, maar ook de langetermijn rentes fors gedaald. Het fonds is hiervoor niet immuun gebleken. Dit vertaalde zich in een forse daling van de dekkingsgraad aan het einde van 2008. De dekkingsgraad is, kort gezegd, de verhouding tussen het vermogen en de verplichtingen van het fonds op korte en langere termijn. De dekkingsgraad geeft aan hoeveel euro's het pensioenfonds in kas heeft tegenover de contante waarde van elke euro die het (straks) moet uitkeren.

Er zijn twee effecten die de dekkingsgraad beïnvloeden. Ten eerste is het vermogen van het pensioenfonds afgenomen door de dalende beurskoersen. Beleggen op de beurs is voor het fonds - in ieder geval voor een deel van het vermogen - van belang. Het fonds behaalt anders op langere termijn onvoldoende rendement. Een tweede factor betreft de verplichtingen van het fonds: deze

zijn gestegen door de dalende marktrente. Hoe werkt dit precies?

Een pensioenfonds gaat de verplichting aan om later bij pensionering een uitkering te doen. Voor een uitkering over 40 jaar hoeft een pensioenfonds nu niet het hele bedrag in kas te hebben. Het kan immers nog over een lange periode rendement halen. Hoe hoog het rendement de komende 40 jaar zal zijn, is nog onduidelijk. En toch moet het fonds een schatting maken. Daarvoor gebruikt het de langetermijnrente. Mede als gevolg van de kredietcrisis is die rente in het verslagjaar flink gedaald. Daardoor rekent het fonds op een lager rendement en moet het nu meer geld in kas hebben om straks dezelfde uitkering te kunnen doen.

Wettelijke regels voor onderdekking en reservetekort

De Pensioenwet stelt regels voor het geval de dekkingsgraad van een pensioenfonds onvoldoende is. Pensioenfondsen zijn verplicht een 'onderdekking' of 'reservetekort' direct te melden bij de toezichhouder, De Nederlandsche Bank (DNB). Het pensioenfonds heeft een onderdekking als de dekkingsgraad lager is dan 105%, en een reservetekort als de dekkingsgraad lager is dan 121%. Op 31 december 2008 was de dekkingsgraad van het fonds 98%. Eind 2007 was de dekkingsgraad nog 142%. Overigens ondervinden alle pensioenfondsen in deze periode dat de dekkingsgraad ten opzichte van het einde van 2007 is gedaald.

In een herstelplan zet het pensioenfonds de maatregelen op een rij die het treft om ervoor te zorgen dat het vermogen van het fonds weer op peil komt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de samenstelling van de beleggingsportefeuille en het al of niet toekennen van toeslagen op opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane uitkeringen. Ook kan het fonds besluiten de hoogte van de pensioenpremie aan te passen. De wet kent twee herstelplannen: een langetermijnherstelplan en een kortetermijnherstelplan.

Een pensioenfonds moet een kortetermijnherstelplan maken als sprake is van onderdekking. Het fonds krijgt dan drie jaar de tijd

om de dekkingsgraad weer op een niveau van minimaal 105% te brengen. Van een langetermijnherstelplan is sprake als het pensioenfonds een reservetekort heeft. Het pensioenfonds krijgt dan vijftien jaar de tijd om weer voldoende reserves op te bouwen.

Bijzondere situatie en dus veelal uitstel voor indienen herstelplan

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid erkent dat de kredietcrisis de pensioenfondsen in een bijzondere situatie brengt. Op 8 oktober 2008 riep DNB de pensioenfondsen op geen overhaaste beslissingen te nemen. Een maand later voerden DNB en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overleg met vertegenwoordigers van de pensioensector over de gevolgen van de kredietcrisis. Op basis van dit overleg besloot DNB gebruik te maken van haar bevoegdheid tot het verlenen van uitstel. Veel pensioenfondsen kregen uitstel voor het indienen van een herstelplan tot 1 april 2009. Wel moeten zij DNB op de hoogte houden van relevante ontwikkelingen in hun dekkingsgraad.

Veel pensioenfondsen verkeerden eind januari 2009 in een situatie van onderdekking. Als de overheid de wettelijke hersteltermijn van drie jaar bij onderdekking zou handhaven, zouden veel fondsen de pensioenaanspraken en pensioenrechten moeten gaan korten. Achteraf kan dan echter blijken dat het korten van pensioenen onnodig was. Minister Donner erkende dat het korten van pensioenen een zware maatregel zou zijn, ook vanwege het feit dat de economie nog niet stabiel is. Maar dit mag volgens hem geen reden zijn om de problemen op de lange baan te schuiven. Als de economie verder verslechtert, zouden de ingrepen zelfs nog forser moeten zijn. Het kabinet wil wel voorkomen dat pensioenfondsen tot korting moeten overgaan. De problemen en risico's mogen echter niet naar de toekomst - en jongere generaties - worden doorgeschoven. In deze omstandigheden heeft minister Donner in februari 2009

besloten de hersteltermijn tijdelijk (onder voorwaarden) te verlengen naar vijf jaar. Hij verwacht dat de meeste pensioenfondsen over vijf jaar zonder kortingsmaatregelen weer de vereiste dekkingsgraad van 105% hebben.

Situatie van het fonds

Op 31 december 2008 bedroeg de dekkingsgraad van het pensioenfonds 98% (op 31 december 2007 was deze nog 142%).

Aan het eind van 2008 bedroeg het eigen vermogen € 8 miljoen negatief. Het op basis van de voorschriften van DNB berekende minimaal vereiste eigen vermogen van het fonds bedraagt € 19 miljoen en het vereist eigen vermogen € 93 miljoen.

Op 31 december 2008 voldeed het fonds niet aan de bovenstaande normen. Hierdoor ontstond een reservetekort en een dekkingstekort. Het bestuur van het fonds heeft hiervan op 3 november en op 3 december 2008 melding gedaan aan toezichthouder DNB.

Herstelplan

Het fonds is in december 2008 begonnen met het opstellen van een geïntegreerd lange- en kortetermijnherstelplan. Het bestuur heeft dit plan voor advies voorgelegd aan de deelnemersraad. In de vergadering van 24 maart 2009 heeft het bestuur de inhoud definitief vastgesteld en het herstelplan ingediend bij DNB. Uiterlijk 1 juli 2009 zal het plan door DNB zijn getoetst.

Het bestuur heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de minister heeft geboden om het minimaal vereiste eigen vermogen binnen vijf jaar, dus uiterlijk op 31 december 2013, te laten herstellen tot boven het niveau van het minimaal vereist vermogen (31 december 2008: 104%). Uit het herstelplan blijkt dat het fonds het dekkingstekort binnen vijf jaar kan herstellen zonder aanpassingen in het huidige beleid. Het ziet er wel naar uit dat het fonds een aantal jaren geen toeslagen kan verlenen.

Als tijdens de uitvoering van het plan blijkt dat herstel in de resterende periode niet haalbaar is, zal het fonds opnieuw kijken naar maatregelen zoals verlaging van het opbouwpercentage en verhogen van de premie. In dit proces zal het bestuur steeds een evenwichtige belangenafweging maken.

Het fonds verwacht binnen de wettelijke termijn van vijftien jaar hersteld te zijn tot het vereist vermogen (31 december 2008: 121%).

Het herstelplan is opgesteld met inachtneming van de door DNB voorgeschreven uitgangspunten. Net zoals bij de modelmatige aanpak is ook het herstelplan een benadering van de werkelijkheid. De werkelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad kan in positieve of negatieve zin afwijken van het verwachte herstelpad, waardoor de financiële positie van het fonds zich sneller of langzamer kan herstellen dan voorzien.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft begin 2008 besloten de regels voor toeslagverlening aan te passen. Tot 2008 werd de toeslag per 1 oktober van het lopende jaar verleend. Vanaf 2008 is die datum gewijzigd in 1 januari. Het fonds baseert de toeslagverlening op het CBS-prijsindexcijfer over een periode van twaalf maanden, eindigend drie maanden voor toeslagverlening.

Voor een toeslagverlening per 1 januari 2009 zou dus de prijsindex over de periode 1 oktober 2007 tot 1 oktober 2008 maatgevend zijn. Omdat de dekkingsgraad van het fonds op 30 september 2008 onder de vereiste dekkingsgraad lag, heeft het bestuur besloten per 1 januari 2009 geen toeslag toe te kennen. Dit besluit past binnen het geldende toeslagenbeleid.

Opschorten waardeoverdracht bij dekkingsgraad onder 100%

Als een werknemer van baan verandert, mag hij zijn pensioen overdragen naar zijn nieuwe pensioenfonds. Dit heet waarde-

overdracht. Als de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan 100% mag het individuele waardeoverdrachten echter niet uitvoeren. Het fonds moet deze overdrachten volgens de Pensioenwet 'opschorten'. Deze verplichting geldt voor inkomende en uitgaande individuele waardeoverdrachten, en ongeacht de fase waarin de waardeoverdracht zich bevindt. Dus ook als de offerte is uitgebracht en geaccepteerd. Aangezien de dekkingsgraad van het fonds begin 2009 onder de vereiste grens lag, heeft het bestuur de uitvoering van inkomende en uitgaande individuele waardeoverdrachten opgeschort.

Communicatie

Communicatiebeleid

De Pensioenwet stelt strengere regels aan pensioenfondsen voor communicatie aan deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en ex-partners van deelnemers en gewezen deelnemers. Deze regels gelden per 1 januari 2008.

Het fonds hecht veel waarde aan een goed communicatiebeleid. Het bestuur wil alle belanghebbenden tijdig en zo helder mogelijk informeren over de situatie van het fonds, de pensioenregeling en de opgebouwde rechten en aanspraken. In 2008 heeft het bestuur een communicatiebeleidsplan opgesteld. Op basis van dit beleidsplan is in het verslagjaar een communicatieactieplan 2009 gemaakt.

Gebeurteniscommunicatie

De strengere eisen in de Pensioenwet gelden met name voor een viertal communicatie-uitingen (de zogenaamde gebeurteniscommunicatie). Pensioenfondsen moeten belangrijke wijzigingen in hun regeling binnen drie maanden aan de deelnemers bekendmaken. Ook ontvangen nieuwe deelnemers binnen drie maanden een startbrief. Deelnemers die 'slaper' worden, ontvangen een stopbrief en elke vijf jaar recente informatie over

hun pensioen. Alle communicatie van het fonds die wettelijk vereist is moet bovendien aan inhoudelijke eisen van duidelijkheid en begrijpelijkheid voldoen.

In juli 2008 is het fonds gestart met het verzenden van het welkomstbericht aan nieuwe deelnemers volgens de nieuwe regels. In november hebben alle deelnemers hun pensioenoverzicht (UPO) over 2008 ontvangen.

'Gewezen deelnemers' zijn werknemers die een andere baan accepteren en zich vervolgens aansluiten bij het pensioenfonds van de nieuwe werkgever. De al opgebouwde pensioenrechten blijven achter bij het vorige pensioenfonds, dat die rechten blijft beheren.

Reglementswijzigingen

Het fonds heeft de pensioenregeling per 1 juni 2008 en per 1 januari 2009 gewijzigd. Werknemers en gepensioneerden zijn in een nieuwsbrief over de wijzigingen geïnformeerd. In paragraaf 3.3.2 licht het bestuur de reglementswijzigingen nader toe.

Toezichthouder AFM

De AFM is een relatief nieuwe toezichthouder voor pensioenfondsen en concentreert zich in het toezicht op de communicatie bij de fondsen. De AFM heeft eind 2007 een zogenaamde 'self assessment' aan alle pensioenfondsen verstuurd. Hierin verzocht de AFM de pensioenfondsen informatie te geven over de wijze waarop communicatie aan deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden plaatsvindt. In mei 2008 koppelde de AFM de resultaten terug aan het fonds. De AFM waardeerde de communicatie van Pensioenfonds voor de Tandtechniek met een score van 82%. Dit is een bovengemiddeld resultaat: de gemiddelde score van alle bedrijfstakpensioenfondsen bedroeg 72%. Op 8 december 2008 heeft de AFM een nieuwe self assessment aan de pensioenfondsen verstuurd.

Toeslagenlabel

Voor een begrijpelijke communicatie over het toeslagenbeleid van het fonds voerde de Pensioenwet een toeslagenlabel in. Hiermee maken pensioenfondsen en verzekeraars duidelijk of en in welke mate de pensioenen de komende jaren naar verwachting kunnen stijgen. Zodra de prijzen stijgen, dienen immers ook de pensioenen omhoog te gaan om de koopkracht op peil te houden. Zo'n stijging heet toeslag of indexatie. Het bestuur van het fonds beslist jaarlijks of het de pensioenen indexeert.

Dit kan alleen als het daarvoor voldoende geld in kas heeft. Het toeslagenlabel helpt om het beleid van het pensioenfonds begrijpelijker te maken: het bestaat uit een plaatje en een uitleg. Het label vermeldt de toeslag die het fonds verwacht bij een gemiddelde prijsstijging van 2%. Voor deze verwachting heeft het label een normaal scenario en een slechtweersscenario. Hiermee wordt vooral duidelijk gemaakt dat het verhogen van pensioenen niet vanzelfsprekend is.

Naast het label moet het pensioenfonds een voorwaardelijkheidsverklaring hanteren. Daarin legt het fonds het toeslagenbeleid verder uit: de ambitie die er zijn, hoe die worden betaald en welke ambities zijn waargemaakt in de voorafgaande drie jaren.

Het was de bedoeling dat pensioenfondsen het toeslagenlabel vanaf 1 januari 2008 gingen gebruiken. Halverwege 2007 bleek echter al dat dit niet haalbaar zou zijn. Minister Donner van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het label uiteindelijk eind augustus 2008 definitief vastgesteld. Daardoor kunnen pensioenfondsen in 2009 starten met gebruik van het label, rekening houdend met de gevolgen die de financiële crisis op het fonds heeft. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) heeft in maart 2009 bekendgemaakt dat de pensioenuitvoerders niet verplicht zijn het toeslagenlabel in 2009 al te gaan gebruiken. Er wordt door de AFM niet gesanctioneerd als het toeslagenlabel niet wordt gebruikt. Voorwaarde is wel dat de pensioenfondsen hun deelnemers voor 30 september 2009 per brief informeren over de individuele gevolgen van de kredietcrisis op het pensioen.

De AFM zal hiervoor in maart 2009 een modelbrief beschikbaar stellen.

Het bestuur heeft besloten om het toeslagenlabel in 2009 nog niet te gebruiken. Het fonds zal de deelnemers schriftelijk informeren over de gevolgen die de kredietcrisis op hun pensioen heeft.

Pensioenwet

De Pensioenwet van 2007 bevatte een aantal onvolkomenheden en soms waren situaties niet geregeld. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft dit gerepareerd met de Veegwet. Deze Veegwet bevat ook een aantal beleidswijzigingen. De Tweede Kamer heeft de Veegwet in 2007 behandeld. Op 8 juli 2008 is de wet zonder wijzigingen door de Eerste Kamer aangenomen.

Pensioenregister van start

In de Pensioenwet is bepaald dat er een landelijk pensioenregister komt. Op 7 mei 2008 is de Stichting Pensioenregister opgericht, een samenwerkingsverband van de pensioenkoepels, verzekeraars en Sociale Verzekeringsbank. De stichting gaat de ontwikkeling van het Pensioenregister begeleiden. De kosten worden gedragen door de pensioensector zelf. Het is de bedoeling dat het register per 1 januari 2011 van start gaat. Het register gaat alle Nederlandse pensioenregelingen via internet toegankelijk maken. Iedereen tussen de 15 en 65 jaar met een burgerservicenummer en een DigiD kan straks inloggen en een overzicht opvragen van zijn eigen pensioenregelingen en AOW-rechten. Zo kan iedere Nederlander straks duidelijk zien hoe hoog zijn totale oudedagsvoorziening is, bij welk pensioenfonds het pensioen is opgebouwd en waar hij terecht kan voor meer informatie.

FVP-bijdrageregeling: geen nieuwe instroom met ingang van 1 januari 2011

De Stichting Financiering Voortzetting Pensioenverzekering (FVP) helpt werklozen van 40 jaar en ouder pensioen op te bouwen. FVP heeft in december 2008 bekendgemaakt dat de FVP-regeling een jaar langer zal blijven bestaan. De regeling loopt nu door tot 1 januari 2011. Werknemers die vóór 2011 in de WW terechtkomen, kunnen nog een FVP-bijdrage aanvragen. Werknemers die daarna WW-gerechtigd worden kunnen dat niet meer aanvragen.

Goed pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance)

Het bestuur van het fonds vindt het van groot belang om het fonds goed te besturen. In de afgelopen jaren zijn steeds meer richtlijnen en regels opgesteld om het bestuur van het pensioenfonds hierbij te ondersteunen. Zo publiceerde de Stichting van de Arbeid (STAR) in 2005 de 'Principes voor goed pensioenfondsbestuur'. Deze principes bieden kaders voor zorgvuldig bestuur, intern toezicht, verantwoording, deskundigheid, openheid en communicatie. Maar ook andere regels spelen een rol: zo is de Code Tabaksblat van belang voor het beleggingsbeleid. Sinds 2007 zijn de principes goed pensioenfondsbestuur van de STAR verankerd in de Pensioenwet. De bedoeling van de principes is dat een pensioenfondsbestuur weet waarvoor het verantwoordelijk is en ook hoe het verantwoording aflegt.

Praktische invoering principes is doorgezet in 2008

De STAR pleitte ervoor dat alle pensioenfondsbesturen de principes uiterlijk 1 januari 2008 zouden invoeren. De Pensioenwet noemde hiervoor echter geen duidelijke termijn. Toezichthouder DNB ging ervan uit dat de pensioenfondsbesturen de principes in 2007 en 2008 zouden invoeren. In 2007 heeft het fonds dan ook hard

gewerkt om alle veranderingen door te voeren. De meeste beslissingen over hoe de principes ingevuld worden zijn dan ook in 2007 genomen. Het jaar 2008 stond ook in het teken van de evaluatie van de principes en de medezeggenschap bij pensioenregelingen. Het kabinet beslist in 2009 of de evaluatie aanleiding is om nog wijzigingen door te voeren. Zowel het bestuur als de deelnemersraad hebben een vragenlijst over de stand van zaken ingevuld.

Deskundigheidsbevordering

Het bestuur van het fonds hecht er groot belang aan dat het fonds op deskundige wijze wordt bestuurd. Ook geeft het bestuur zich rekenschap van de eisen die de Pensioenwet, het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Principes voor goed pensioenfondsbestuur stellen aan de deskundigheid van de bestuurders.

In het verslagjaar heeft het fonds veel aandacht besteed aan deskundigheidsbevordering. Het bestuur heeft in 2007 meegedaan aan de Kennisreflector van de Stichting Pensioen Opleidingen (SPO). Op basis van de resultaten heeft het bestuur besloten in 2008 mee te doen aan een of meerdere modules van de Leergang Besturen van een Pensioenfonds (niveau 2). Permanente scholing op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer is noodzakelijk. De bestuurders volgen daartoe niet alleen opleidingen. Zij bezoeken ook regelmatig themabijeenkomsten van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfonds, DNB of andere organisaties. Deze bijeenkomsten bieden de bestuursleden daarnaast de mogelijkheid met andere bestuursleden te overleggen over belangrijke ontwikkelingen op het gebied van pensioen en vermogen.

Verantwoordingsorgaan

In 2007 heeft het bestuur besloten een verantwoordingsorgaan in te stellen. In dit verantwoordingsorgaan zijn de deelnemers, gepensioneerden en aangesloten werkgevers vertegenwoordigd.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, het gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan legt zijn oordeel tenminste één keer per jaar schriftelijk vast. Dit oordeel en de reactie van het bestuur daarop worden gepubliceerd in het jaarverslag.

Bij de oprichting is een reglement vastgesteld op basis van de uitgangspunten van goed pensioenfondsbestuur. Dit reglement regelt de frequentie van overleg met het bestuur, de te behandelen beleidsonderwerpen en de wijze van verantwoording.

Het fonds heeft de vakorganisaties en werknemersorganisaties binnen de Tandtechniek gevraagd kandidaten voor te dragen voor het verantwoordingsorgaan. Aan het eind van 2008 waren nog geen kandidaten voorgedragen of benoemd. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het beleid van het bestuur in 2007 en 2008 zal daarom worden opgenomen in het jaarverslag 2009.

Gedragcode

Sinds 2001 heeft het bestuur een gedragscode. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen voor bestuursleden. Deze regels moeten belangenconflicten tussen het fonds en betrokkenen in privé voorkomen. Daarnaast regelen zij hoe bestuursleden moeten omgaan met vertrouwelijke informatie van het pensioenfonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet goorloofd is. Elk bestuurslid verklaart schriftelijk de gedragscode te zullen naleven. Jaarlijks ondertekenen de bestuursleden de gedragscode. Ook in het verslagjaar is dit gebeurd. De compliance officer, KPMG Integrity & Investigation Services, bewaakt de correcte naleving van de gedragscode door alle betrokkenen.

Integriteitbeleid

De Pensioenwet verplicht het bestuur een integriteitbeleid te

voeren. Deze verplichting gaat verder dan de gedragscode die het bestuur nu al heeft. Het gaat om een risicobeleid, waarbij integriteitsrisico's en ook andere risico's in kaart worden gebracht. Het bestuur gaat hiermee in 2009 aan de slag.

Uitbesteding

Het bestuur heeft in 2008 regelmatig overleg gevoerd met uitvoeringsorganisatie Interpolis Pensioenen over de dienstverlening.

Wet- en regelgeving

Het bestuur ziet toe op de naleving van wet- en regelgeving door het fonds. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving.

Toezichthouder

In het verslagjaar is geen vertegenwoordiging van toezichthouder DNB op bezoek geweest bij het fonds.

3.2

Financieel beleid

Inleiding

Om aan de doelstelling van het fonds te voldoen moeten er voldoende activa worden gevormd om toekomstige pensioenuitgaven te kunnen dekken. Het bestuur hanteert daarbij de volgende beleidsinstrumenten:

- het premiebeleid;
- het toeslagenbeleid;
- het beleggingsbeleid;
- de pensioenregeling.

In deze paragraaf belicht het bestuur de gebeurtenissen in het verslagjaar 2008 aan de hand van de eerste drie beleidsinstrumenten. Vervolgens komen factoren die van invloed zijn op deze instrumenten aan de orde. In paragraaf 3.4 besteedt het bestuur apart aandacht aan volumeveranderingen. De pensioenregeling wordt behandeld in paragraaf 3.3.

Premiebeleid

Het premiebeleid is erop gericht om de beleidsreserve in de toekomst op een voldoende hoog niveau te houden. Uit de beleidsreserve kunnen toekomstige toeslagen en eventuele verbeteringen van de pensioenregeling worden gefinancierd. Bij het premiebeleid houdt het fonds onder meer rekening met toekomstige beleggingsresultaten.

Het fonds financiert de pensioenregeling met een doorsnee-premie. In het kader van de Wet VUT, prepensioen en introductie levensloopregeling (VPL) is de regeling voor deelnemers geboren na 1949 per 1 januari 2006 gewijzigd. Voor hen geldt de pensioenregeling 2006. Deelnemers geboren voor 1950 vallen ongewijzigd onder de pensioenregeling 2001. Hierdoor hanteert het fonds verschillende premies voor deelnemers geboren voor 1950 en na 1949. De basisregeling omvat het ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen.

De doorsneepremies voor 2008 zijn als volgt vastgesteld.

Pensioenregeling 2001

Basisregeling: 16,00% van de pensioengrondslag
Prepensioenregeling: 8,50% van het pensioengevend loon
Bij de premie voor ouderdomspensioen en partnerpensioen komt 12,55% voor rekening van de werkgever en 3,45% voor de werknemer. Bij de premie voor prepensioen komt 4,25% voor rekening van de werkgever en 4,25% voor de werknemer.

Pensioenregeling 2006

Basisregeling: 25,50% van de pensioengrondslag
Van dit percentage komt 16,58% voor rekening van de werkgever en 8,92% voor rekening van de werknemer.
Een aandeel van 6% van de premie is bestemd voor dekking van de kosten. Daarnaast is 3% bestemd voor dekking van het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

De begrippen pensioengrondslag en pensioengevend loon worden uitgelegd in paragraaf 3.3 onder 'uitvoering van de pensioenregeling'.

Toeslagenbeleid

Het fonds heeft de ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen aan het CBS-consumentenprijsindexcijfer (afgeleide voor alle huishoudens). Het bestuur van het fonds beoordeelt jaarlijks of de financiële middelen toereikend zijn om de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen te verhogen. Het bestuur hanteert als leidraad de volgende toeslagenstaffel:

- bij een dekkingsgraad onder de vereiste dekkingsgraad vindt geen toeslag plaats;
- bij een dekkingsgraad hoger dan de vereiste dekkingsgraad vindt volledige toeslag plaats, voor zover de dekkingsgraad na toeslagverlening niet onder de vereiste dekkingsgraad komt;

- bij een dekkingsgraad die 20% of meer boven de vereiste dekkingsgraad ligt kan inhaaltoeslag worden verleend. Het fonds kent deze toeslag generiek toe (aan alle deelnemers een zelfde percentage) en is per jaar gemaximeerd op 2%.

Het toeslagbeleid is gekoppeld aan variant D1 van de toeslagmatrix van toezichthouder DNB.

Het fonds financiert de voorwaardelijke toeslag uit overrendementen. Het vormt geen bestemmingsreserve voor de voorwaardelijke toeslag en het heft ook geen premies voor toeslagverlening. Het fonds kan pas een premiekorting geven als de dekkingsgraad gelijk is aan de evenwichtssituatie van het fonds vermeerderd met de middelen die nodig zijn om de toeslagambitie volledig te verwezenlijken.

Beleggingsbeleid

Algemeen

Terugblik economie

De financiële sector in grote problemen

Het hele jaar 2008 stond in het teken van de wereldwijde financiële crisis. De situatie bij veel financiële instellingen verslechterde in een kort tijdsbestek en het systeem schudde op zijn grondvesten. Er kwam een einde aan het zelfstandig voortbestaan van een fors aantal financiële instellingen, met als dieptepunt het faillissement van Lehman Brothers. Daarnaast deden veel instellingen een beroep op de centrale banken of overheden voor financiële ondersteuning. De totale verwachte verliezen voor financiële instellingen zijn gedurende 2008 continu naar boven bijgesteld en wereldwijd opgelopen tot meer dan 1 biljoen Amerikaanse dollars. De terughoudendheid van banken om geld uit te lenen belemmerde de economische groei wereldwijd.

Diverse landen in recessie

Het uitbreken van een kredietcrisis werd vorig jaar als een van de risico's gezien. Daarnaast werd wereldwijd een afkoeling van de economische groei verwacht. Dit bleek in de eerste helft van 2008 ook het geval te zijn. Optimisten wezen op stabiliserende factoren die een recessie zouden kunnen voorkomen, zoals de gezonde financiële positie van het bedrijfsleven en de fiscale stimulansen die waren aangekondigd. Maar de kredietcrisis kwam er toch. Vooral het faillissement van Lehman Brothers bleek grote gevolgen te hebben. De kredietmarkten bevroren als gevolg van de vertrouwenscrisis en de wereldeconomie kwam tot stilstand. De Verenigde Staten zijn nu officieel in recessie, net als diverse Europese landen en Japan. Opmerkelijk was de grote snelheid waarmee de gebeurtenissen elkaar in 2008 opvolgden en de heftigheid waarmee financiële markten reageerden.

Overheden en centrale banken probeerden de crisis te bezweren

Nu faillissementen bij banken dreigden, vervulden de centrale banken hun functie van 'lender of last resort'. Overheden traden actief op en nationaliseerden financiële instellingen, zoals American International Group en Fortis. Wereldwijd namen overheden en centrale banken daarnaast diverse andere maatregelen, waaronder het Troubled Assets Relief Program ('TARP'). Er werd een plan gelanceerd om de balansen van financiële instellingen via kapitaalinjecties te versterken en zo de kredietverlening weer op gang te helpen. Veel centrale banken, waaronder de Europese Centrale Bank, verlaagden de rente. Zo werd de korte beleidsrente in de VS tot bijna 0% verlaagd. De Federal Reserve kondigde aan beleggingen te gaan opkopen (onder meer hypotheekgerelateerde producten en staatsobligaties). Deze en andere maatregelen hadden tot doel een implosie van het financiële systeem te voorkomen.

Paniek beheerste de financiële markten

Ondanks alle steunmaatregelen bleef er sprake van een algehele aversie tegen het nemen van risico's op de financiële markten.

Vrijwel alle risicovolle beleggingscategorieën hadden in 2008 last van negatieve rendementen. Na het faillissement van Lehman Brothers werd gevreesd voor een ineenstorting van het financiële systeem en ontstond wereldwijd paniek. De beweeglijkheid van de markten ('volatiliteit') steeg gedurende het jaar tot extreme hoogte, maar herstelde aan het eind van het jaar weer enigszins van de recordniveaus.

Gevoerd beleid

Portefeuillewaarde

Bedragen in miljoenen euro's	2008		2007	
	EUR	percentage	EUR	percentage
Aandelen	92,2	21,5%	134,8	29%
Vastrentende waarden	264,5	61,8%	264,7	56%
Alternatieve beleggingen	1,5	0,3%	6,2	1%
Direct vastgoed	64,9	15,2%	57,9	12%
Liquide middelen	5,1	1,2%	8,6	2%
Totaal	428,2	100,0%	472,2	100,0%
Totaal incl. waarde hedge	429,1			

Aansluiting met de jaarrekening

De vermogensverdeling in de tabel onder portefeuillewaarde zoals hier boven weergegeven wijkt af van de cijfers in de jaarrekening. De indeling van vermogenscategorieën volgens jaarverslagleggingsrecht (RJ 610) is namelijk anders dan de indeling die vermogensbeheer gebruikt binnen de beleggingsmandaten. Op totaalniveau is het gerapporteerde vermogen gelijk.

De aansluiting is als volgt:

- de post Alternatieve beleggingen bestaat uit de beleggingen in private equity en overige alternatieve beleggingen. In de jaarrekening worden deze gerubriceerd onder Overige beleggingen en Aandelen;
- de post Liquide middelen bestaat uit banksaldi en beleggingen in een geldmarktfonds, deze laatste is in de jaarrekening terug te vinden onder Overige beleggingen;
- de post waarde hedge bestaat uit de waarde van de valuatahedge. In de jaarrekening worden deze gerubriceerd onder derivaten en overige schulden.

Performance

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin fonds belegt.

	portefeuille 2008	benchmark 2008
Aandelen	-39,8%	-40,0%
Vastrentende waarden	3,9%	4,7%
Alternatieve beleggingen	10,7%	-6,7%
Direct vastgoed	4,9%	3,3%
Liquide middelen	-90,2%	3,9%
Totaal	-9,5%	-8,9%
Totaal incl. resultaat hedge	-9,8%	-

- De categorie liquide middelen omvat het resultaat van de TAA-futures in lokale valuta. Per saldo is de stand liquide middelen relatief klein. Daardoor geeft de performancemeting voor deze categorie een extreme uitslag. De bijdrage van deze post is overigens bijzonder klein ten opzichte van het totaalrendement op de portefeuille.

Tactische asset allocatie

De strategische normportefeuille voor 2008 is als volgt samengesteld:

	percentage 2008	percentage 2007
Aandelen	20,5%	24,4%
Vastrentende waarden	62,6%	58,1%
Direct vastgoed	12,5%	13,9%
Alternatieve beleggingen	2,5%	2,6%
Liquide middelen	1,1%	1,0%
Indirect vastgoed	0,8%	-
Totaal	100,0%	100,0%

Het fonds voert een actief beleggingsbeleid op basis van tactische assetallocatie (TAA). De beleggingsportefeuille van het fonds omvatte aan het begin van het jaar een beperkte overweging op aandelen ten koste van obligaties. Na de daling van de aandelenmarkten in 2007 leken aandelen ondanks de minder gunstige economische vooruitzichten beter gewaardeerd dan obligaties. De financiële crisis zette echter onverwacht hard door en had een zware impact op de financiële markten. Eind augustus werd besloten een groot deel van het surplus aan aandelen af te bouwen. De reden hiervoor was het toegenomen risico van gedwongen verkopen ('deleveraging'). Dit ondanks de relatief aantrekkelijke waardering en de aangekondigde maatregelen om de crisis en stagnerende economie te lijf te gaan. De overweging op aandelen werd tot het eind van het jaar gehandhaafd. Bij het landenbeleid ging de voorkeur uit naar posities in het Verenigd Koninkrijk en Canada ten koste van Australië en Zwitserland. In de laatste maanden van het jaar hebben nog enkele mutaties plaatsgevonden. Per saldo werd met het TAA-beleid een behoorlijk negatief resultaat behaald.

Vastrentende waarden

De financiële markten kenmerkten zich in 2008 door een grote mate van angst en onzekerheid. Dit leidde tot een sterke stijging van volatiliteit. Per saldo stegen de koersen van staatsleningen in zowel de Eurozone als de Verenigde Staten. Dit werd voornamelijk veroorzaakt door lagere inflatieverwachtingen. Daarnaast zagen beleggers staatsleningen als veilige belegging. De markt voor bedrijfsobligaties had het in 2008 heel moeilijk. Onder invloed van de kredietcrisis liepen de risicopremies van bedrijfsobligaties op tot niet eerder vertoonde niveaus. Deze risicopremies zijn de opslagen die bedrijven moeten betalen bovenop de rente voor staatsleningen. De financiële sector werd het zwaarst geraakt. De positie in bedrijfsobligaties en vooral die in de financiële sector hadden een sterk negatief effect op de waarde van de portefeuille. De resultaten op staatsobligaties

konden dit onvoldoende compenseren.

De beleggingen in obligaties met een hoog risico lieten in 2008 een sterk negatief rendement zien. Het resultaat op deze beleggingen was beter dan het rendement van de benchmark. Dit relatief positieve rendement werd veroorzaakt door onder meer onderwegingen in slecht presterende sectoren als de automobielsector en de huizenbouw.

Aandelen

Voor de aandelenmarkten was 2008 een zeer slecht jaar. De Europese, Amerikaanse en Japanse aandelenmarkten sloten het jaar respectievelijk 45%, 36% en 26% lager af ten opzichte van 2007 (gemeten in euro's). De aandelenmarkt in de regio Pacific ex Japan en de opkomende landen lieten een nog meer negatief rendement zien van respectievelijk 50% en 51%. Als gevolg hiervan daalde het percentage van aandelen in het totale vermogen van het fonds sterk. Alle bedrijfssectoren sloten het jaar af met een negatief resultaat, vooral de financiële en cyclische sectoren.

De aandelenportefeuille kende uiteindelijk een sterk negatief rendement, maar deze was wel minder negatief dan het rendement van de benchmark. Belangrijkste reden voor deze outperformance was het selectieve beleid in momentum- en dure groeiaandelen en de voorkeur voor kwaliteitsbedrijven met sterke balansen en hoge marges.

Alternatieve categorieën

Het gebrek aan financiering voor transacties in private equity, dat al eind 2007 zichtbaar werd, heeft geleid tot een daling van transacties in 2008. De negatieve rendementen in de aandelenmarkt hadden ook effect op de markt voor private equity. Bij de waarderingmethode van beleggingen in private equity wordt

namelijk gebruik gemaakt van gegevens van vergelijkbare beursgenoteerde ondernemingen. Vooral op grote transacties werden dan ook afschrijvingen gedaan. Ook omdat deze portefeuille nog in opbouw is, werd een positief rendement behaald in tegenstelling tot de benchmark.

Vastgoedbeleggingen in Nederland

Algemeen

Ook in de Nederlandse vastgoedsector veroorzaakte de kredietcrisis oplopende risico-opslagen en beperkte verstrekking van financiering voor vastgoed. Het aantrekken van vreemd vermogen werd daardoor steeds moeilijker en duurder. Kopers met vreemd vermogen trokken zich hierdoor uit de markt terug. Ook partijen met eigen vermogen werden terughoudender: soms vrijwillig, soms onvrijwillig. Door dalende aandelenkoersen werden pensioenfondsen namelijk geconfronteerd met te hoge wegingen vastgoed in hun portefeuilles. Anderen hielden bewust hun kruut droog en lieten zich niet verleiden door de gunstigere aankoopcondities. Het was dan ook onvermijdelijk dat de vraag naar beleggingsvastgoed gedurende het jaar zou teruglopen. Het inzakken van de vraag en het aankoopvolume leidde tot een daling van de prijs van vastgoed en dus van de waarde. Hierdoor liep het bruto-aanvangsrendement ('BAR') in 2008 op. BAR is de verhouding tussen brutohuurinkomsten vóór afschrijvingen en eigenaarslasten, als percentage van de totale aankoopprijs vrij op naam.

In de hoogconjunctuur van 2007 waren de huren voor winkels, kantoren en bedrijfsruimten flink gestegen. Dat werkte door in de waarderingen van het vastgoed in het eerste en tweede kwartaal van 2008. Uit een analyse van taxatieresultaten blijkt dat de door beleggers vereiste rendementen in de Nederlandse vastgoedmarkt al in het eerste kwartaal opliepen. Deze bescheiden aanpassing werd echter meer dan gecompenseerd

door een stijging van de huurverwachtingen. Dit leidde tot opwaarderingen. In het derde kwartaal van 2008 veranderde het beeld abrupt door de enorme stijging van de aanvangsrendementen in alle vastgoedsectoren. Die omstandigheid had meer effect dan de gestegen huurgroeiverwachtingen. Alle sectoren lieten in het derde en vierde kwartaal dan ook afwaarderingen zien.

Gedurende 2008 zijn de waarderingen van kantoren en - in mindere mate - woningen al naar beneden bijgesteld. Opvallend is dat de onderlinge verschillen bij het oplopen van de aanvangsrendementen groter worden, afhankelijk van de kwaliteit van locatie, object en huurcontract. Gezien de teruglopende economische verwachtingen en de verwachte effecten daarvan op de Nederlandse onroerend goed wordt rekening gehouden met verdere afwaarderingen in de Nederlandse onroerendgoedsector.

De sectorwegingen van de portefeuille direct vastgoed bedroegen 52,8% woningen, 21,5% winkels, 18,2% kantoren en 7,5% overig. Dit is gebaseerd op het gemiddelde van de wegingen van 1 januari 2008 en 31 december 2008. Ter vergelijking: de weging van de benchmark was 45,6% woningen, 29,7% winkels, 20,2% kantoren, 2,4% bedrijfsruimten en 2,1% overig. Daarmee was de portefeuille overwogen naar de woningsector. Doordat de objecten in de woningsector van het pensioenfonds een beter resultaat hebben laten zien dan de ROZ/IPD index 'alle objecten', ontstond een positief effect op het rendement. De goede resultaten binnen de winkelsector droegen daar nog eens extra aan bij. Per saldo rendeert de portefeuille met 4,9% beduidend beter dan de benchmark (3,3%).

Hedgeportefeuilles

Het valutarisico op de belangrijkste vreemde valuta wordt voor 48% afgedekt. Deze hedge droeg gedurende 2008 licht negatief bij aan het rendement van het fonds.

Verantwoord beleggen en Corporate Governance

Verantwoord beleggen

Uitgangspunten

In 2008 heeft het fonds verder invulling gegeven aan het beleid voor verantwoord beleggen. Als uitgangspunt hanteert het fonds de principes van de Global Compact van de Verenigde Naties. Deze tien principes zijn gerelateerd aan de mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie. Zij vinden hun oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en de conventies van de International Labour Organisation. Het beleid voor verantwoord beleggen wordt uitgevoerd door Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer en bestaat uit de volgende onderdelen:

- uitsluiten van controversiële wapens;
- engagement en aangaan van dialoog met ondernemingen;
- corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

Uitsluiting

Het fonds heeft ervoor gekozen om niet langer te beleggen in bedrijven die kernwapens, chemische wapens, biologische wapens, antipersoonsmijnen of clusterbommen produceren. In 2008 zijn de aandelenportefeuilles die Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer beheert hier op afgestemd.

Engagement

Het doel van engagement is om ondernemingen waarin het fonds belegt aan te sporen tot beter gedrag en om aandeelhouderswaarde te creëren. Aan de hand van thema's gaat het fonds de dialoog aan met ondernemingen. In 2008 stonden twee thema's centraal. Het eerste thema betrof gedwongen arbeid in (de keten van) ondernemingen. Het tweede thema betrof de vraag: hoe gaan ondernemingen in de sectoren energie en basismaterialen (olie) om met mensenrechten, milieu en anticorruptie in

controversiële regimes? Het fonds spoort ondernemingen die slecht scoren op deze thema's aan om hun gedrag te verbeteren. In het halfjaarverslag Verantwoord Beleggen staan de namen van ondernemingen vermeld waarmee trajecten zijn opgezet. Dit verslag is gepubliceerd op de website van het fonds.

Corporate Governance

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het fonds is een wereldwijde aandelenbelegger en heeft ervoor gekozen het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen over te dragen aan Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer. Zo is het fonds in staat wereldwijd te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin het belegt. Interpolis maakt bij het uitoefenen van het stemrecht gebruik van de stemanalyses en stemadviezen van het bureau Riskmetrics Institutional Shareholders Services (ISS). ISS houdt rekening met internationaal geaccepteerde corporate governance-codes zoals die van de OECD en het ICGN (International Corporate Governance Netwerk). Daarnaast houdt ISS in iedere afzonderlijke markt rekening met de lokale wet- en regelgeving, waaronder regels voor corporate governance.

Verantwoording stemactiviteiten

Het fonds stemde in 2008 op 446 aandeelhoudersvergaderingen, waarin 4962 agendapunten werden behandeld. Op de website van het fonds staat gedetailleerde informatie over hoe het fonds per aandeelhoudersvergadering heeft gestemd. Elk kwartaal plaatst het fonds daarnaast een verslag op de website. Hierin bespreekt het de stemactiviteiten en actuele ontwikkelingen op het gebied van corporate governance. Ook in het afgelopen jaar waren beloningen van bestuurders een belangrijk agendapunt bij aandeelhoudersvergaderingen. Bij Philips stemden de aandeelhouders voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis tegen een beloningspakket. Aandeelhouders lieten ook van zich horen op de jaarvergadering van Fortis. Hierin kwam de toekenning van een hogere bonus aan

bestuursvoorzitter Votron aan de orde. Corporate Express haalde onder druk van aandeelhouders haar beloningsvoorstel van de agenda. Bij Vastned Retail verwierpen de aandeelhouders het voorstel voor toekenning van een retentiebonus. Ook de toekenning van een retentiebonus aan enkele bestuurders van Royal Dutch Shell stuitte op weerstand van aandeelhouders. Niet alleen aandeelhouders, ook de politiek hield zich bezig met beloningen van bestuurders. Zo werd eerder dit jaar het wetsvoorstel 'Belastingheffing excessieve beloningsbestanddelen' goedgekeurd.

Class actions

Tegen Koninklijke Olie/Shell lopen verschillende juridische procedures, waaronder een class action in de VS. Het fonds heeft er echter voor gekozen om uit deze procedure te stappen en onder aanvoering van het ABP een eigen procedure te starten. De schikkingsovereenkomst die hieruit voortkwam is in november 2008 in een hoorzitting voorgelegd aan het Gerechtshof van Amsterdam. Het Hof moet beslissen of de uitspraak algemeen verbindend wordt verklaard. Zodra de overeenkomst definitief is zal Shell een compensatie beschikbaar stellen aan het pensioenfonds.

In juli 2008 werd bekend dat gedupeerde aandeelhouders van Koninklijke Olie/Shell een extra bedrag van 120 miljoen Amerikaanse dollars mogen verdelen. Dit betreft een boete die in 2004 is opgelegd door de Securities Exchange Commission (SEC) vanwege de reserveschandalen. Het fonds heeft ook aanspraak gemaakt op deze vergoeding.

Rapportage

Het fonds rapporteert elk half jaar op zijn website over het gevoerde beleid voor verantwoord beleggen. De website bevat daarnaast informatie over het uitsluitingsbeleid en het stembeleid.

Vooruitzichten 2009

Macro-economische vooruitzichten

Gezien de huidige situatie in de financiële sector is de verwachting dat de economische neergang meerdere kwartalen zal aanhouden. In de tweede helft van 2008 werd duidelijk dat ook de reële economie fors geraakt is door de financiële crisis. In bijna de hele westerse wereld kromp het bruto binnenlands product. Opvallend is de snelheid en heftigheid waarmee de economische activiteit terugliep. De grote vraag is in hoeverre de bodem is bereikt en hoe lang de recessie gaat duren. Vooral nog zijn er weinig signalen die duiden op een snelle omslag. Maar er is een aantal lichtpuntjes. Zo lijken diverse macro-economische indicatoren, zoals de inkoopmanagerindex, te stabiliseren. Cruciaal is in hoeverre en wanneer de genomen maatregelen van overheden en centrale banken een positief effect hebben op de wereldwijde economie. Daartegenover staat een langdurig proces van schuldhervorming welke plaats moet vinden. Per saldo is de verwachting dat de wereldwijde economie pas op zijn vroegst in de tweede helft van 2009 aantrekt maar dat het herstel zeer beperkt zal zijn.

Financiële markten

Per saldo lijkt al veel slecht nieuws in de aandelenkoersen verwerkt te zijn. Maar de huidige situatie, een wereldwijde financiële crisis en een forse economische teruggang, is in deze mate nagenoeg niet eerder voorgekomen. Op basis van diverse waarderingsmaatstaven lijken aandelen aantrekkelijk gewaardeerd, zeker ten opzichte van staatsobligaties. Maar een aantrekkelijke waardering is echter geen garantie voor stijgende koersen op korte termijn. Zeker gezien alle onzekerheden welke nu nog boven de markt hangen. De teruggang in de economie heeft ervoor gezorgd dat de angst voor inflatie sterk is afgenomen. Naar verwachting zal inflatie ook geen rol spelen in 2009. Op korte termijn is deflatie een meer waarschijnlijke optie aangezien de financiële crisis en economische neergang een deflatoir effect hebben, hetgeen positief is voor staatsobligaties.

De grote vraag is in hoeverre het grotere aanbod van staatsobligaties in 2009 opwaartse druk op de rente geeft. Bedrijfsobligaties zijn zeer aantrekkelijk gewaardeerd. De risico-opslag is momenteel vergelijkbaar met de risico-opslag die werd gehanteerd tijdens de depressie gedurende de jaren dertig.

Risico's voor 2009

Er hangen nog veel onzekerheden boven de financiële markten. Momenteel wordt een relatief zware recessie verwacht, maar de situatie kan nog steeds verder verslechteren. Met name de fragiele staat van het financiële systeem, waardoor de kredietverlening ernstig gehinderd wordt, is een groot probleem. Ondanks de vele maatregelen welke door overheden en centrale banken zijn genomen, zijn nog maar zeer beperkt verbeteringen zichtbaar. Ook zijn de huizenprijzen in de VS nog steeds niet gestabiliseerd. Daarnaast is een langdurig deflatiescenario, vergelijkbaar met Japan in de jaren 90, een risico.

Z-score Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Op 24 april 1998 is de 'Vrijstellingsregeling Wet Bedrijfs-pensioenfondsen' officieel in werking getreden. Deze regeling verleent ondernemingen vrijstelling van de verplichtstelling van deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds als de beleggings-performance van het fonds ontoereikend is. Een vrijstelling wordt verleend als uit de performancetoets blijkt dat het feitelijk behaalde beleggingsrendement van het bedrijfspensioenfonds in negatieve zin afwijkt van het rendement van de door het fonds vastgestelde normportefeuille. Volgens de vrijstellingsregeling zal de performancetoets worden toegepast over de periode 2004 tot en met 2008. Als de uitkomst van de performancetoets lager is dan 0, kan een werkgever vanaf 1 januari 2009 een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname. Over 2008 is een z-score behaald van -0,49. De performancetoets over de periode 2004 tot en met december 2008 bedraagt 0,76. Daarmee blijft de performancetoets ruimschoots boven het vereiste minimum.

Risicoparagraaf

Risico en beheersing/beleid

Het Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen ('FTK') is een onderdeel van de Pensioenwet. De regelgeving van het FTK werkt de economische risico's voor pensioenfondsen verbonden aan onder meer aandelen, valuta's en rente uit. Het vertaalt deze naar vereiste reserveposities en dekkingsgraden. Hiermee worden pensioenfondsen gedwongen te overwegen welk totaal risiconiveau ze kunnen of willen accepteren. Het fonds zet, binnen de kaders van het geformuleerde risicobeleid, in op maximalisatie van het rendement op het vermogen. Bij de analyses en afwegingen wordt het fonds geadviseerd door Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer.

Actuariële risico's

Door toepassing van de prognosetafels AG 2005-2050 met adequate correcties voor ervaringssterfte, wordt reeds gereserveerd voor een verwachte toekomstige verbetering van de overlevingskansen (langleven risico).

Overige relevante actuariële risico's zijn het overlijdensrisico (kortleven risico) en het arbeidsongeschiktheidsrisico.

Renterisico

Renterisico is het risico dat een rentebeweging de financiële situatie van het pensioenfonds negatief beïnvloedt. Dit risico bestaat doordat beleggingen en verplichtingen niet in dezelfde mate gevoelig zijn voor rentebewegingen. Het renterisico neemt af naarmate de looptijd van de beleggingen meer overeenkomt met de looptijd van de verplichtingen. Het verkleinen van het renterisico leidt tot een lagere vereiste dekkingsgraad voor het fonds dan het geval zou zijn geweest zonder beperking van het renterisico.

In het jaar 2008 is de rente aanzienlijk gedaald. Nu de verplichtingen van het fonds tegen een lagere rente contant zijn gemaakt, is de waarde van de verplichtingen sterk toegenomen. Dit heeft geleid tot een sterk negatief effect op de dekkingsgraad.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat inflatie de waarde van de beleggingen aantast in termen van koopkracht. Het inflatierisico is onderzocht in de uitgevoerde asset liability management-studie ('ALM'). Het fonds heeft het inflatierisico niet verder afgedekt. De vastgoedportefeuille biedt al dekking tegen inflatierisico.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat wisselkoersschommelingen de waarde van een belegging beïnvloeden. Dit risico is voor het pensioenfonds beperkt, aangezien het grootste gedeelte van de beleggingsportefeuille bestaat uit in euro's genoteerde waarden. Het resterende risico voor de Amerikaanse Dollar, het Britse Pond, de Japanse Yen en de Zwitserse Frank wordt voor 75% afgedekt.

Aandelen- en onroerend goed risico

Aandelen- en onroerendgoedrisico is voornamelijk het koersrisico van beleggingen in de verschillende onroerendgoeden aandelenmarkten. Door dit risico te lopen behaalt het fonds op de lange termijn naar verwachting een extra rendement dat het gebruikt om aan de doelstellingen te voldoen. Dit risico wordt beheerst doordat het fonds in de uitvoering zorgt voor een goede selectie van aandelen en spreiding over regio's en sectoren. Met het risico dat uiteindelijk overblijft wordt rekening gehouden in de ALM-studie.

Dit kredietrisico is het risico dat de tegenpartij niet (meer) aan zijn verplichtingen kan voldoen, bijvoorbeeld door liquiditeits- of

solvabiliteitsproblemen. Om dit risico te beheersen selecteert het fonds de tegenpartijen nauwgezet. Daarnaast spreidt het fonds transacties over meerdere aanbieders en eist het in sommige gevallen onderpand.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat een belegging niet tijdig tegen een redelijke prijs kan worden geliquideerd. Ook dit risico wordt beheerst. De vermogensbeheerder zet de beleggingsportefeuille namelijk zodanig op dat deze naar verwachting aan de liquiditeitsbehoefte van het fonds kan voldoen. Daarom is bijvoorbeeld een groot deel van de portefeuille belegd in effecten die worden verhandeld op openbare, gereguleerde markten. Ook zijn eisen gesteld aan de minimale marktkapitalisatie van effecten.

Operationele risico's

Het fonds beheerst operationele risico's zoveel mogelijk door eisen te stellen aan zijn dienstverleners. Daarbij kan worden gedacht aan regels voor procuratie, functiescheiding en 'chinese walls'.

Financiële paragraaf

Samenvatting financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar

Bedragen x 1.000 euro	pensioen- vermogen	technische voorzieningen	dekkingsgraad
			%
Stand per 1 januari 2008	482.492	338.910	142
Beleggingsresultaten	-48.856	15.635	
Premiebijdragen	16.615	12.039	
Uitkeringen	-12.102	-11.796	
Wijziging markrente	-	91.710	
Overige	-793	-1.421	
Stand per 31 december 2008	437.356	445.077	98

Saldo baten en lasten over de afgelopen jaren

Bedragen x 1.000 euro	2008	2007	2006	2005	2004
Premieresultaat	4.084	2.946	1.887	-246	-341
Interestresultaat	-156.206	28.564	24.547	12.939	12.971
Overig resultaat	819	-6.139	-2.176	-4.640	-680
Saldo baten en lasten	-151.303	25.371	24.258	8.053	11.950

De cijfers zijn niet gecorrigeerd voor het effect van de per 1 januari 2007 doorgevoerde stelselwijziging.

De dekkingsgraad wordt als volgt berekend: de som van de technische voorzieningen, het stichtingskapitaal en de reserves, gedeeld door de technische voorzieningen.

Dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van de jaarrekening)

	2008	2007	2006	2005	2004
Dekkingsgraden ultimo	98%	142%	131%	124%	125%
Gemiddelde interest verplichtingen	3,9%	4,9%	4,0%	3,7%	4,0%

De cijfers over 2004, 2005 en 2006 gaan voor vaststelling van de aanwezige dekkingsgraad uit van de Actuariële Principes Pensioenfondsen. Sinds 2007 gaan alle fondsen uit van het in de Pensioenwet opgenomen Financiële Toetsingskader Pensioenfondsen (FTK).

Actuariële paragraaf

Actuariële analyse van het saldo van baten en lasten

Bedragen x 1.000 euro	2008	2007
Premieresultaat		
Premiebijdragen (gecorrigeerd voor premievrijstelling bij invaliditeit)	16.615	16.239
Pensioenopbouw	-11.756	-12.503
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor uitvoeringskosten	-13	-40
Pensioenuitvoeringskosten	-762	-750
Totaal	4.084	2.946
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	-48.856	8.246
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	-15.640	-14.174
Wijziging marktrente	-91.710	34.492
Totaal	-156.206	28.564
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdacht van rechten)	-511	19
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	1.351	-576
Resultaat op uitkeringen	-306	-148
Indexering en overige toeslagen	41	-5.308
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-	-434
Overige baten	661	909
Overige lasten	-417	-601
Totaal	819	-6.139
Totaal saldo van baten en lasten	-151.303	25.371

De cijfers zijn gebaseerd op het Financiële Toetsingskader Pensioenfondsen (FTK).

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De solvabiliteit van het pensioenfonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van zowel een reservetekort als een dekkingstekort. Voor de berekening van het vereiste eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model DNB.

Oordeel van de waarmerkend actuaaris over de vermogenspositie

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de tandtechniek is naar mening van de waarmerkend actuaaris onvoldoende, vanwege een dekkingstekort. Dit houdt in dat het eigen vermogen van het pensioenfonds op de balansdatum lager is dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen. Daarbij is bepalend de mate van waarschijnlijkheid dat het pensioenfonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria. De omvang van dit dekkingstekort is zodanig dat de technische voorzieningen niet volledig door waarden zijn gedekt.

3.3

Uitvoering van de pensioenregeling

Kenmerken van de pensioenregeling

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling.

Toetredingsleeftijd

De deelneming gaat op zijn vroegst in op de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 20 jaar wordt.

Pensioengevend loon

Het pensioengevend loon is het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen, met uitzondering van:

- uitkeringen en verstrekking op grond van de WAO, WIA, WW en door de werkgever verstrekte aanvullingen daarop;
- het genot van een door de werkgever beschikbaar gestelde auto;
- het loon over de periode vanaf de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 65 jaar wordt.

Franchise

De franchise is een bedrag dat het bestuur jaarlijks voor het daarop volgende kalenderjaar vaststelt. De franchise wordt in beginsel jaarlijks geïndexeerd op basis van de ontwikkeling van de lonen in de CAO voor de Tandtechniek.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het pensioengevend loon verminderd met de franchise.

Partnerpensioen

Het partnerpensioen bedraagt 70% van het te behalen ouderdompensioen.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt voor elk kind 20% van het partnerpensioen.

ANW-pensioen

Partners van overleden deelnemers, geboren vanaf 1950, die geen ongehuwd kind onder de 18 jaar hebben en niet tenminste 45% arbeidsongeschikt zijn, ontvangen een ANW-pensioen van € 7.740,- (bedrag 2008). Partners van overleden parttimers krijgen een uitkering naar rato van het parttime percentage.

Regeling 2006 (voor deelnemers geboren na 1949)

Pensioenleeftijd

De pensioenleeftijd is 65 jaar.

Franchise

De franchise voor 2008 bedraagt € 10.303,-.

Opbouwpercentage ouderdompensioen

Per jaar bouwt de deelnemer 2,05% van de pensioengrondslag op aan pensioen.

Uitruilmogelijkheden

De (gewezen) deelnemer heeft het recht om - bij beëindiging van de deelneming en op de pensioneringsdatum - een deel van het ouderdompensioen uit te ruilen in (een hoger) partnerpensioen. Op de pensioneringsdatum heeft de (gewezen) deelnemer het recht zijn partnerpensioen geheel of gedeeltelijk om te ruilen in een hoger ouderdompensioen. Daarnaast kan de (gewezen) deelnemer het ouderdompensioen eerder laten ingaan of variëren in de hoogte daarvan.

Overgangmaatregelen

Deelnemers geboren tussen 1950 en 1985, die onafgebroken deelnemer waren sinds 31 december 2005, krijgen onder voorwaarden een verhoging van de aanspraak ouderdompensioen over verleden diensttijd. Deze aanspraak geldt tot aan het niveau van de fiscale regelgeving. De in te kopen aanspraak is gemaximeerd. De waarde van het totaal van de aanspraken

overstijgt daarmee niet die van de oude regeling. De inkoop vindt tijdsevenredig plaats tot en met 31 december 2020 óf tot de eerder gelegen pensioneringsdatum.

Regeling 2001 (Voor deelnemers geboren voor 1950)

Pensioenleeftijd

De pensioenleeftijd is 60 jaar.

Franchise

De franchise voor 2008 bedraagt € 14.609,-.

Opbouwpercentage ouderdomspensioen

Per jaar wordt 2,00% van de pensioengrondslag opgebouwd aan pensioen.

Opbouwpercentage prepensioen

Het opbouwpercentage prepensioen bedraagt 2,25% van het pensioengevend loon.

Prepensioen

Het prepensioen is gelijk aan de som van de jaarlijks vastgestelde pensioengevende lonen (inclusief eventueel verleende toeslagen) vermenigvuldigd met het opbouwpercentage.

Uitruilmogelijkheden

De (gewezen) deelnemer kan op pensioneringsdatum zijn ouderdomspensioen uitruilen in een hoger prepensioen en andersom.

De (gewezen) deelnemer kan zijn prepensioen eerder (of later) laten ingaan, tot maximaal de 55-jarige leeftijd.

Overgangsmaatregelen

Voor deelnemers die op 31 december 2000 en 1 januari 2001 deelnemer waren en onafgebroken deelnemer zijn gebleven geldt een overgangsmaatregel. Zij krijgen een extra toekenning van vijf opbouwjaren om het gemis aan opbouw ouderdomspensioen en

partnerpensioen tussen 60 en 65 jaar te compenseren. Ook krijgen zij een compensatie voor het gemis aan opbouwjaren prepensioen. Het fonds kent de rechten uit deze overgangsregeling voorwaardelijk toe. Elk jaar bekijkt het bestuur of er voldoende middelen zijn om een aanvulling te geven aan deelnemers die het jaar daarop de pensioenrichtdatum bereiken.

Wijzigingen in de pensioenregeling

In 2008 heeft het bestuur besloten het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement op een aantal punten te wijzigen.

Uitvoeringsreglement

In het uitvoeringsreglement was ten onrechte opgenomen dat een werkgever het recht had een beroep te doen op de Ombudsman Pensioenen. Per 1 januari 2009 is deze beroepsmogelijkheid uit het uitvoeringsreglement verwijderd.

Pensioenreglement

Elk jaar besluit het bestuur of en in hoeverre het de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen verhoogt (toeslagverlening). In 2008 heeft het bestuur besloten om voortaan per 1 januari een toeslag te verlenen. De oorspronkelijke datum was 1 oktober.

In bepaalde gevallen kort het fonds de voorwaardelijke aanvulling op het prepensioen. Dit is het geval als de voorwaardelijke aanvulling, het prepensioen en het inkomen uit een dienstbetrekking meer bedragen dan 130% van het laatstelijk geldende pensioengevend loon. Oorspronkelijk was dit 80%.

Per 1 januari 2009 gelden nieuwe uitruilfactoren. Dit zijn factoren die het fonds gebruikt om te berekenen hoeveel partnerpensioen een uitruil van ouderdomspensioen oplevert en omgekeerd.

Per 1 januari 2009 gelden er ook nieuwe afkoopfactoren. Dit zijn factoren die het fonds gebruikt bij de berekening van het afkopen van pensioenaanspraken.

De uitruil- en afkoopfactoren zijn voor drie jaar vastgesteld.

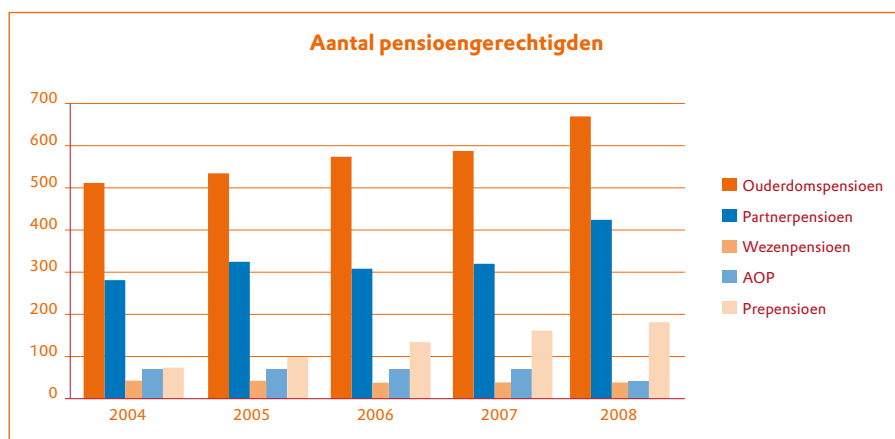
3.4

Ontwikkeling in het deelnemersbestand

Aantal pensioengerechtigden, gesplitst naar categorie en gemiddelde leeftijd

	2008	gemiddelde leeftijd	2007	gemiddelde leeftijd
Ouderdompensioen	624	72	594	72
• mannen	535	71	509	73
• vrouwen	89	72	85	71
Partnerpensioen	393	70	364	65
• mannen	34	58	28	58
• vrouwen	359	71	296	71
Wezenpensioen	37	19	27	19
Prepensioen	186	62	160	62
Arbeidsongeschiktheidspensioen	64	50	66	51

Aantal pensioengerechtigden, gesplitst naar categorie, over de afgelopen vijf jaar

De hoogte van het jaarlijkse ouderdompensioen was gemiddeld €8.888,- (in 2007: €8.674,-). Het partnerpensioen bedroeg gemiddeld €5.793,- (in 2007: €6.506,-) en het wezenpensioen €1.386,- (in 2007: €1.499,-).

De cijfers zijn afhankelijk van de in de bedrijfstak doorgebrachte diensttijd en het genoten salaris. Per dienstjaar bouwt een werknemer aan ouderdompensioen 2,00% of 2,05% van het salaris op.

De hoogte van het jaarlijkse arbeidsongeschiktheidspensioen was gemiddeld €3.070,- (in 2007: €3.159,-).

Afkoop van het pensioen

De grens voor afkoop kleine pensioenen is in 2008 verhoogd naar €406,44 (2007: €400). In 2008 werd het ouderdomspensioen in 49 gevallen afgekocht (in 2007: 25 keer).

Individuele waardeoverdracht

Het fonds werkt mee aan individuele waardeoverdracht bij verandering van dienstverband. Het doel hiervan is de bestrijding van pensioenbreuk en het voorkomen van versnippering van pensioenaanspraken bij deelnemers en gewezen deelnemers.

In 2008 handelde het fonds 14 inkomende en 30 uitgaande waardeoverdrachten af. In 2007 waren dat er respectievelijk 7 en 23.

Mutatieoverzicht deelnemers

	deelnemers	gewezen deelnemers	arbeids- ongeschikte deelnemers	pensioen- trekkend	totaal
Stand per 1 januari 2008	3.687	6.048	134	1.068	10.937
Toetreding / hertoetreding	263	311	-	52	626
Pensionering	-62	-38	-3	94	-
Arbeidsongeschiktheid	-3	-	3	-	-
Revalidering	4	-	-4	-	-
Overlijden	-4	-15	-1	-37	-57
Waardeoverdracht	-2	-27	-	-	-29
Afkoop emigratie / klein pensioen	-8	-34	-	-7	-49
Beëindiging wezenpensioen	-	-	-	-	-
Overige oorzaken	-11	-1	-	-9	-21
Stand per 31 december 2008	3.864	6.244	129	1.161	11.398

Deelnemers: de ultimo stand betreft de werknemers die op 31 december vanwege een dienstverband in de bedrijfstak of vanwege vrijwillige voortzetting deelnemer zijn.

Arbeidsongeschikte deelnemers: het aantal betreft deelnemers die alleen pensioen opbouwen vanwege de regeling van premievrije opbouw wegens arbeidsongeschiktheid. Het kan dan gaan om volledige arbeidsongeschiktheid of om gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid en geen dienstverband in de branche.

Gepensioneerden: het aantal betreft de periodieke pensioenuitkeringen. Deelnemers die 65 worden, worden afgeboekt met de mutatie pensionering bij 'Deelnemers', 'Gewezen deelnemers' of 'Arbeidsongeschikte deelnemers'. Vervolgens worden deze

deelnemers met dezelfde mutatie opgeboekt bij 'Gepensioneerden'. De mutatie toetredingen bij 'Gepensioneerden' betreft dus niet deelnemers die pensioneren, maar alleen de ingang van het nabestaanden- en wezenpensioen. Afkoop: wanneer een deelnemer of gewezen deelnemer 65 wordt en zijn pensioen direct wordt afgekocht, wordt deze afkoop vermeld in de kolom 'Deelnemers' of 'Gewezen deelnemers'. Een afkoop van het nabestaanden- en wezenpensioen staat vermeld in de kolom 'Gepensioneerden'.

Waardeoverdrachten: bij de waardeoverdrachten staan in dit mutatieoverzicht alleen de uitgaande waardeoverdrachten vermeld. Deelnemers met een inkomende waardeoverdracht hebben geen invloed op het aantal.'

Pensioenopbouw tijdens werkloosheid

Deelnemers die werkloos zijn geworden komen onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een bijdrage voor de voortzetting van de opbouw van hun pensioenaanspraken. Deze bijdrage wordt verstrekt door de Stichting FVP. In 2008 ontving het fonds voor 35 werkloze deelnemers betalingen van de Stichting FVP.

Pensioenopbouw tijdens arbeidsongeschiktheid

Voor deelnemers die vanaf 1 januari 2006 arbeidsongeschikt zijn geworden, wordt de pensioenopbouw vanaf de eerste WIA-dag, geheel of gedeeltelijk, zonder verdere premiebetaling voortgezet. De hoogte van de pensioenopbouw is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid:

arbeidsongeschiktheid	pensioenopbouw
80 - 100%	100%
65 - 80%	72,5%
55 - 65%	60%
45 - 55%	50%
35 - 45%	40%

Voor deelnemers die vóór 1 januari 2006 arbeidsongeschikt zijn geworden is de WAO-regeling nog van toepassing. Hiervoor gelden de volgende (aanvullende) percentages:

arbeidsongeschiktheid	pensioenopbouw
80 - 100%	100%
65 - 80%	72,5%
55 - 65%	60%
45 - 55%	50%
35 - 45%	40%
25 - 35%	30%
15 - 25%	20%

Het fonds gaat uit van de laatst bekende pensioengrondslag. Deze regeling had in 2008 betrekking op 180 deelnemers.

3.5

Slotopmerkingen

In hoofdstuk 5 publiceren wij de jaarrekening met de financiële gegevens over het boekjaar 2008.

Wij bedanken iedereen die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van de stichting.

De Meern, 19 juni 2009

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

H. Hofstee
Voorzitter

P.C.M. Duijndam
Secretaris

4 Verslag van de deelnemersraad

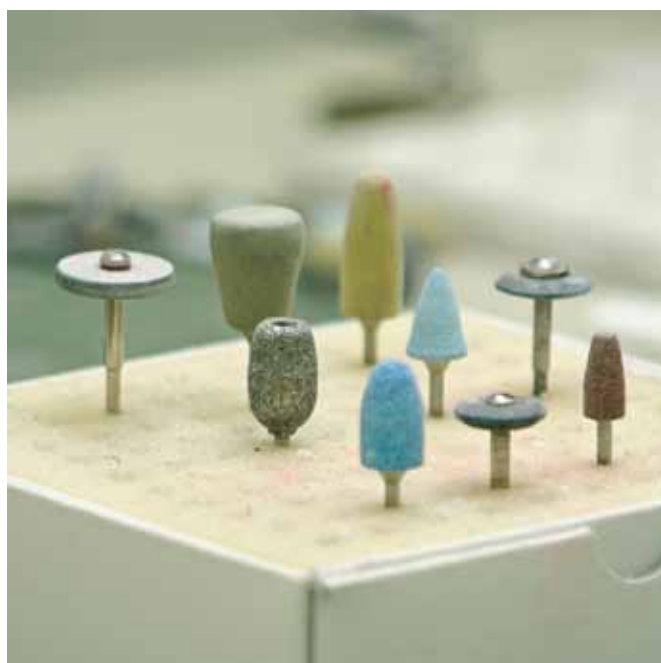
De deelnemersraad is eind 2000 opgericht. Bij de oprichting is een reglement vastgesteld. Hierin zijn onder meer de samenstelling, zittingsduur en bevoegdheden van de deelnemersraad vastgelegd.

De deelnemersraad adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over aangelegenheden die het fonds betreffen. Het bestuur stelt de deelnemersraad in ieder geval in de gelegenheid advies uit te brengen over elk voorgenomen besluit van het bestuur tot:

- het nemen van maatregelen van algemene strekking;
- wijziging van de statuten en reglementen van het fonds;
- vaststelling van het jaarverslag, de jaarrekening, de actuariële en bedrijfstechnische nota en een langetermijnherstelplan;
- verlaging van de verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten;
- het vaststellen en wijzigen van het toeslagenbeleid of het verlenen van toeslagen;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen door het fonds;
- liquidatie van het fonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het terugstorten van premies of geven van premiekorting.

In 2008 heeft de deelnemersraad advies uitgebracht over onder andere:

- wijziging van het uitvoeringsreglement en pensioenreglement van het fonds;
- het jaarverslag 2007, de jaarrekening 2007 en de ABTN 2008;
- de aanpassing van ruil- en afkoopfactoren;
- de hoogte van de premie en franchise voor 2009;
- toeslagverlening in 2008;
- het toeslagenlabel en de voorwaardelijkheidsverklaring;
- het geïntegreerde lange- en kortetermijnherstelplan.

5 Jaarrekening

- 5.1 Balans per 31 december 2008
- 5.2 Staat van baten en lasten
- 5.3 Kasstroomoverzicht
- 5.4 Algemene toelichting

5.1

Balans per 31 december 2008

(na voorgestelde bestemming saldo baten en lasten)

Bedragen x 1.000 euro	toelichting	2008	2007
Activa			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	7	431.075	472.202
Vorderingen en overlopende activa	8	6.651	9.558
Overige activa	9	2.336	1.561
		<hr/>	<hr/>
		440.062	483.321
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	10	-7.721	143.582
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds	11	445.077	338.910
Overige voorzieningen	12	130	346
Overige schulden en overlopende passiva	13	2.576	483
		<hr/>	<hr/>
		440.062	483.321
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		98%	142%

5.2 Staat van baten en lasten

Bedragen x 1.000 euro	<i>toelichting</i>	2008	2007
Baten			
Premiebijdragen risico fonds	16	16.615	16.087
Beleggingsresultaten risico fonds	17	-48.856	8.246
Overige baten	18	661	909
		<hr/>	<hr/>
		-31.580	25.242
lasten			
Pensioenopbouw		11.756	12.503
Indexering en overige toeslagen	19	-41	5.308
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	20	15.640	14.174
Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen		-11.796	-10.516
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten		13	40
Pensioenuitkeringen	21	12.102	10.664
Pensioenuitvoeringskosten	22	762	750
Wijziging marktrente		91.710	-34.492
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	26	234	-382
Wijziging overige actuariële uitgangspunten		-	434
Overige wijzigingen in de voorziening pensioenverplichtingen	25	-1.351	424
Saldo overdrachten van rechten	26	277	363
Overige lasten	27	417	601
		<hr/>	<hr/>
		119.723	-129
		<hr/>	<hr/>
Saldo van baten en lasten		-151.303	25.371

Samenvatting van de actuariële analyse

Bedragen x 1.000 euro	2008	2007
Premieresultaat	4.084	2.946
Interestresultaat	-156.206	28.564
Overig resultaat	819	-6.139
Saldo van baten en lasten	-151.303	25.371

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Bedragen x 1.000 euro	2008	2007
Gebonden reserve	7.984	8.019
Beleidsreserve	-159.383	16.987
Bestemmingsreserve AOP-regeling	96	365
Saldo van baten en lasten	-151.303	25.371

5.3

Kasstroomoverzicht

Bedragen x 1.000 euro	2008	2007
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	16.681	18.800
Ontvangen waardeoverdrachten	2.715	714
Betaalde pensioenuitkeringen	-12.071	-10.624
Betaalde waardeoverdrachten	-388	-391
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-398	-559
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	6.539	7.940
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	503.098	366.331
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	23.435	9.975
Aankopen beleggingen	-531.309	-381.303
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-988	-1.904
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-5.764	-6.901
Stand liquide middelen per 1 januari	1.561	522
Mutatie liquide middelen	775	1.039
Stand liquide middelen per 31 december	2.336	1.561

5.4

Algemene toelichting

Inleiding (1)

Het doel Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Tandtechniek, statutair gevestigd te Utrecht (hierna 'het fonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de van de in de branche verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

Overeenstemmingverklaring (2)

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in de Pensioenwet en Titel 9 Boek 2 BW, met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Het bestuur heeft op 25 mei 2009 de jaarrekening opgemaakt.

Presentatie (3)

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Grondslagen voor de waardering (4)

Algemeen (a)

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde.

Voor de overige activa en passiva geldt, tenzij in de specifieke grondslagen hieronder anders is aangegeven, dat deze zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Deze boekwaarde benadert de actuele waarde als gevolg van het korte

termijnkarakter van deze vorderingen en schulden.

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingen en veronderstellingen (b)

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Pensioenwet vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk geacht wordt, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen nader toegelicht in de toelichting bij de jaarrekening.

Opname van een actief of een verplichting (c)

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar

het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting (d)

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en

financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta (e)

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

	31 december 2008	gemiddeld 2008	31 december 2007	gemiddeld 2007	31 december 2006
AUD	1,994	1,829	1,665	1,669	1,669
CAD	1,716	1,580	1,443	1,489	1,528
USD	1,390	1,426	1,462	1,390	1,319
GBP	0,967	0,851	0,734	0,704	0,674
JPY	126,008	144,670	163,333	160,228	157,154
CHF	1,480	1,567	1,655	1,632	1,610
SEK	10,993	10,221	9,450	9,237	9,024
NOK	9,733	8,836	7,939	8,075	8,210
DKK	7,443	7,450	7,457	7,456	7,455

Beleggingen voor risico fonds (f)

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingspools en -instellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering).

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Vastgoedbeleggingen

Direct vastgoed

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde. De actuele waarde wordt gebaseerd op de taxatie-waarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten.

Indirect vastgoed

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de actuele waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het fonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Vastgoed in ontwikkeling

Onroerend goed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van kostprijs of lagere marktwaarde. De kostprijs zijn de gedane uitgaven. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten tegen actuele waarde geherwaardeerd.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op actuele waarde. De actuele waarde is de beursnotering per balansdatum.

De actuele waarde van niet beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Private equity wordt gewaardeerd tegen actuele waarde. De actuele waarde is het aandeel in de actuele waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van private equity fondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het fonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Vastrentende waarden

Obligaties en obligatiebeleggingfondsen

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op

marktwaarde. De marktwaarde is de per balansdatum geldende beurskoers. Indien geen beurskoers beschikbaar is, dan worden fondsbeleggingen gewaardeerd tegen intrinsieke waarde.

Leningen op schuldbekentenis en hypotheke

Leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en kortlopende vorderingen op banken

Deposito's worden gewaardeerd op nominale waarde vermeerderd met de sinds moment van ontstaan opgelopen rente.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de marktwaarde van het contract. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beurskoers per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op beschikbare marktinformatie als input voor gehanteerde waarderingsmodellen.

Creditposities in derivaten worden separaat verantwoord onder de overige schulden.

Overige beleggingen

Infrastructuur

Niet beursgenoteerde belangen in infrastructuur beleggingen worden gewaardeerd op het aandeel in de actuele waarde van de onderliggende beleggingen, de overige onderliggende activa en de onderliggende verplichtingen.

Geldmarkt

Geldmarktbeleggingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde, zijnde de contante waarde van de toekomstige

kasstromen (rente en aflossing). Posities in rekening courantsaldi worden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Vorderingen en overlopende activa (g)

Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Overige activa (h)

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves (i)

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de toelichting bij balans.

Beleidsreserve

De Beleidsreserve is gelijk aan de totale reserve onder aftrek van de Gebonden reserve en de bestemmingsreserve AOP-regeling.

Gebonden reserve

De gebonden reserve wordt aangehouden als buffer voor

neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve wordt bepaald aan de hand van de standaardtoets van DNB. Zie hiervoor de paragraaf solvabiliteitsrisico in het hoofdstuk Risicobeheer en derivaten (5.13).

Ten aanzien van beleggingen waarvoor geen frequente markt-notering beschikbaar is, moet volgens de wet voor positieve verschillen tussen de actuele waarde en de aanschafwaarde een herwaarderingsreserve worden gevormd. De herwaarderingsreserve wordt niet separaat opgenomen. Indien het wettelijk minimum van de herwaarderingsreserve lager uitkomt dan het saldo van de gebonden reserve op basis van bovengenoemde grondslag van de gebonden reserve, dan wordt de herwaarderingsreserve geacht onderdeel uit te maken van deze reserve. Wanneer het wettelijk minimum van de herwaarderingsreserve de waarde volgens de grondslag op basis van de gebonden reserve overtreft, dan wordt deze bijgesteld naar die hogere waarde.

Reserve AOP-regeling

Als onderdeel van de algehele voorziening pensioenverplichtingen wordt een voorziening van AOP gevormd op gelijke sterfte- en interestgrondslagen als de voorziening van de basisregeling. Voor revalidatie hanteren wij (net als bij premievrijstelling) 90%. Het resultaat op de AOP regeling wordt jaarlijks gedoteerd of onttrokken aan de AOP reserve.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds (j)

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (indexatie) toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruik-

making van de nominale rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen worden verleend over de opgebouwde pensioen-aanspraken. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor de toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2008:

- Rekenrente: gebaseerd op de nominale rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB. De bij de duration van de verplichtingen van het fonds behorende rente uit de nominale rentetermijnstructuur bedraagt 3,94% (2007: 4,95%).
- Overlevingstafels: AG prognosetafels 2005-2050 met een correctie op de sterftekansen afhankelijk van leeftijd, geslacht en de status hoofd- of medeverzekerde. De sterftekansen worden gecorrigeerd aangezien de beroepsbevolking afwijkt van de sterfte van de gehele bevolking. Door gebruik te maken van de prognosetafel wordt rekening gehouden met de ontwikkeling van de verwachte sterfte in de toekomst. Als start voor de prognose wordt de kolom 2006-2011 (2007: 2005-2010) genomen.
- Voor de berekening van de technische voorzieningen voor nog

niet ingegane nabestaandenpensioenen wordt een partnerfrequentie gehanteerd volgens de sterftetafel GBM/V 1985-1990, met uitzondering van de leeftijden 60 tot en met 65. Voor deze leeftijden wordt 100% gehanteerd. Vanaf leeftijd 65 wordt de werkelijke burgerlijke staat gehanteerd.

- Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.
- Kostenopslag ter grootte van 2% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband toekomstige administratie- en excassokosten.
- Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers is uitgegaan van een revalidatiekans van 10%.
- De voorziening IBNR voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers met een kans in de WIA terecht te komen, wordt berekend door tweemaal de invaliditeitsopslag in de premie te nemen.

Overige voorzieningen (k)

Onder overige voorzieningen is de voorziening voor VUT verplichtingen opgenomen. Deze voorziening heeft betrekking op deelnemers die reeds geopteerde hebben voor de VUT-regeling. De uitkeringen zijn contant gemaakt tegen een rekenrente van 3%. Voorts is een opslag sociale lasten gehanteerd. De opslag is gebaseerd op de werkelijke sociale lasten over het huidige boekjaar. Tot slot is rekening gehouden met bekende en verwachte indexaties. Er is geen rekening gehouden met sterfte.

Grondslagen voor de resultaatbepaling (5)

Algemeen (a)

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico fonds (b)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico fonds (c)

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Aan- en verkoopkosten zijn verwerkt in de actuele waarde van de beleggingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

De kosten uit hoofde van beheervergoeding alsmede transactiekosten gerelateerd aan beleggingen zijn in mindering gebracht op de directe en indirecte beleggingsopbrengsten.

Pensioenopbouw (d)

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen (e)

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen (f)

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuair berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de

voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten (g)

Jaarlijks valt een percentage van de uitkeringen vrij uit de voorziening pensioenverplichtingen ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten). Daarnaast wordt een percentage van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten.

Pensioenuitkeringen (h)

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Wijziging marktrente (i)

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

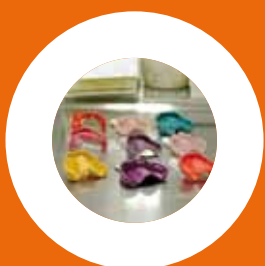
Grondslagen kasstroomoverzicht (6)

Het kasstroomoverzicht is conform de indirecte methode opgesteld. De kasstromen worden derhalve bepaald op basis van de staat van baten en lasten, gecorrigeerd voor de mutatie van de daarmee samenhangende balansposities. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

6 Toelichting op de Balans

Beleggingen voor risico fonds (7)

Overzicht totale waarde per beleggingscategorie (a)

Ultimo 2008	vastgoed- beleggingen	aandelen	vast- rentende waarden	derivaten	overige beleggingen	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Belegde gelden in betreffende beleggingscategorie	65.264	91.932	258.414	3.085	4.804	423.499
Beleggingsdebiteuren	186	268	6.110	-	-	6.564
Liquide middelen	1.171	-	-	500	183	1.854
Beleggingscrediteuren	-836	-	-	-6	-	-842
Stand per 31 december 2008	65.785	92.200	264.524	3.579	4.987	431.075

Ultimo 2007	vastgoed- beleggingen	aandelen	vast- rentende waarden	derivaten	overige beleggingen	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	58.526	134.735	264.323	-	-	457.584
Beleggingsdebiteuren	52	449	6.215	-	-	6.716
Liquide middelen	556	2.714	5.323	-	-	8.593
Beleggingscrediteuren	-691	-	-	-	-	-691
Stand per 31 december 2007	58.443	137.898	275.861	-	-	472.202

Verloopoverzicht van belegde waarden per beleggingscategorie (b)

2008	vastgoed- beleggingen	aandelen	vast- rentende waarden	derivaten ¹	overige beleggingen	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Aangepaste stand per 1 januari 2008	59.001	134.260	264.323	-	-	457.584
Aankopen / verstrekkingen	7.029	52.562	173.313	263.850	32.593	529.347
Verkopen / aflossingen	-415	-34.426	-177.844	-263.101	-27.997	-503.783
Gerealiseerde herwaardering	-138	-7.487	44	-663	178	-8.066
Ongerealiseerde herwaardering	-213	-52.977	-1.422	1.036	30	-53.546
	65.264	91.932	258.414	1.122	4.804	421.536
Mutatie derivaten passiva	-	-	-	1.963	-	1.963
Stand per 31 december 2008	65.264	91.932	258.414	3.085	4.804	423.499

2007	vastgoed- beleggingen	aandelen	vast- rentende waarden	derivaten	overige beleggingen	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2007	54.032	145.312	250.421	-	-	449.765
Aankopen / verstrekkingen	2.751	62.928	315.624	-	-	381.303
Verkopen / aflossingen	-870	-71.245	-294.155	-61	-	-366.331
Herwaardering	2.613	-2.260	-7.567	61	-	-7.153
Stand volgens jaarrekening 2007	58.526	134.735	264.323	-	-	457.584
Reclassificatie in 2008	475	-475	-	-	-	-
Aangepaste stand 1 januari 2008	59.001	134.260	264.323	-	-	457.584

Vanaf verslagjaar 2007 zijn de nieuwe Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 610 pensioenfondsen toegepast. Op grond daarvan wordt bij beleggingen op basis van de onderliggende waarde bepaald aan welke beleggingscategorie een belegging wordt toegerekend, dit

¹ De hieronder opgenomen waarden betreffen belegde gelden in derivaten welke onder de activa zijn opgenomen onder de 'beleggingen voor risico pensioenfondsen', met daarop in mindering gebracht de derivaten welke onder de passiva als onderdeel van de 'overige schulden' zijn opgenomen.

wordt aangeduid als de 'look-through' benadering. In 2008 is de toepassing daarvan geoptimaliseerd. Als gevolg daarvan zijn beleggingen welke reeds eind 2007 in de beleggingsportefeuille waren opgenomen, in enkele gevallen in 2008 tot een andere beleggingscategorie gerekend dan eind 2007. Deze verschuivingen tussen beleggingscategorieën zijn in bovenstaand overzicht weergegeven op de regel 'Reclassificaties beginbalans 2008'.

Actuele waarde (c)

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	marktnoteringen (directe en afgeleide) EUR	waarderings- modellen en -technieken EUR	totaal EUR
Actief per 31 december 2008			
Vastgoedbeleggingen	463	64.802	65.265
Aandelen	90.859	1.072	91.931
Vastrentende waarden	252.809	5.605	258.414
Derivaten	-	3.085	3.085
Overige beleggingen	4.804	-	4.804
	348.935	74.564	423.499
Passief per 31 december 2008			
Derivaten	-	-1.963	-1.963
Actief per 31 december 2007			
Vastgoedbeleggingen	58.526	-	58.526
Aandelen	134.735	-	134.735
Vastrentende waarden	257.901	6.422	264.323
	451.162	6.422	457.584
Passief per december 2007			
Derivaten		-	-

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld. Ultimo 2008 is van de waarde zoals opgenomen onder Waarderingsmodellen en -technieken €1.474 gebaseerd op niet door een accountant gecertificeerde cijfers.

Schatting van reële waarde

Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van waarderingmodellen en –technieken betreft voornamelijk direct vastgoed.

Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert binnen, de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

Aandelen

Van de belegde waarde in aandelen staat de waarde van private equity beleggingen opgenomen als vastgesteld op basis van 'waarderingmodellen en –technieken'.

Het fonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in private equitybeleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van fair value. De wijze waarop de fair value wordt bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging. De volgende variabelen kunnen hierbij een rol spelen: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen; toekomstige kasstromen; waarde van de activa; waardering van vergelijkbare objecten. Bij de waardering wordt in zijn algemeenheid rekening gehouden met een marketability discount.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld betreft hoofdzakelijk de leningen op schuldbekentenis en hypotheek. De berekeningsgrondslag staat reeds vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen.

Gehanteerde rentevoeten voor de bepaling van de reële waarde

Op balansdatum zijn de volgende rentevoeten gehanteerd:

	2008 %	2007 %
Vastrentende waarden; obligaties, leningen op schuldbekentenis en hypotheek	3,47	4,75

Derivaten

Bij de schatting van de actuele waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen. Deze kasstromen worden op basis van de zero coupon swapcurve contant gemaakt.

Overige beleggingen

Het niet marktgenoteerde deel van de overige beleggingen betreft beleggingen in infrastructuur. Het fonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in infrastructurele beleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van fair value. De wijze waarop de fair value wordt bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging.

De volgende variabelen kunnen hierbij een rol spelen: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen; toekomstige kasstromen; waarde van de activa; waardering van vergelijkbare objecten.

Belegde waarden in vastgoed (d)

	2008 EUR	2007 EUR
Direct vastgoed	54.417	54.204
Indirect vastgoed	6.775	3.576
Vastgoed in ontwikkeling	4.072	746
	65.264	58.526

75% van het direct vastgoed is getaxeerd door onafhankelijke, beëdigde taxateurs en 25% is intern getaxeerd.

Belegde waarden in aandelen (e)

	2008 EUR	2007 EUR
Zelfstandig beursgenoteerde aandelen	48.194	67.779
Aandelenbeleggingsfondsen	42.665	66.741
Venture capital (private equity)	1.073	215
	91.932	134.735

Belegde waarden in vastrentende waarden (f)

	2008 EUR	2007 EUR
Obligaties	164.165	245.352
Credit funds	74.949	-
Leningen op schuldbekentenis	5.605	6.422
Hypotheke	713	-
Inflation linked bonds	2.610	6.873
Obligatie beleggingsfondsen	10.372	5.676
	258.414	264.323

Belegde waarden in derivaten (g)

	2008 EUR	2007 EUR
Valutaderivaten	3.085	-
Stand per 31 december	3.085	-

Belegde waarden in overige beleggingen (h)

	2008 EUR	2007 EUR
Beleggingsfondsen	4.804	-
Stand per 31 december	4.804	-

Beleggingsdebiteuren (i)

	2008 EUR	2007 EUR
Nog af te wikkelen transacties	98	7
Te vorderen bedragen uit hoofde van:		
• dividend	67	249
• dividendbelasting	211	193
• interest	6.110	6.164
• huur	78	52
Overige	-	51
Stand per 31 december	6.564	6.716

Beleggingscrediteuren (j)

	2008 EUR	2007 EUR
Schulden uit collateral management	-	8
Overige	842	683
Stand per 31 december	842	691

Vorderingen en overlopende activa (8)

Specificatie vorderingen en overlopende activa (a)

	2008 EUR	2007 EUR
Vordering op werkgevers	615	1.218
Nog te factureren premie	833	500
Leningen verzekeringsmaatschappijen	5.185	7.793
Rekening-courant Interpolis Pensioenbeheer B.V.	-	14
Overige vorderingen	18	31
Overlopende activa	-	2
Stand per 31 december	6.651	9.558

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar met uitzondering van een annuïtaire lening van Aegon Nederland N.V. welke per 1 mei 2014 afloopt. De jaarlijkse annuïteit bedraagt €996.190,-.

Nadere specificatie 'Vorderingen op werkgevers (b)

	2008	2007
	EUR	EUR
Werkgevers	1.194	1.760
Voorziening dubieuze debiteuren	-579	-542
Stand per 31 december	615	1.218

In 2008 is een bedrag van € 217 toegevoegd aan de voorziening (2007: toevoeging € 254). Er werd een bedrag van € 180 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2007: € nihil).

Overige activa (9)

	2008	2007
	EUR	EUR
Liquide middelen	2.336	1.561
Stand per 31 december	2.336	1.561

De liquide middelen worden aangehouden bij de ING Bank N.V. en de Postbank N.V. Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

Stichtingskapitaal en reserves (10)

Mutatieoverzicht eigen vermogen (a)

	2008				
	stichtings- kapitaal	gebonden reserve	beleids- reserve	bestemmings reserve AOP- regeling	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 31 december 2007	0	85.037	55.771	2.774	143.582
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-	7.984	-159.383	96	-151.303
Stand per 31 december 2008	0	93.021	-103.612	2.870	-7.721

De Gebonden reserve wordt in overeenstemming met de grondslagen zoals vastgelegd in de ABTN vastgesteld. In de ABTN zijn op dit punt wijzigingen doorgevoerd, wat gevolgen heeft voor de wijze van bepaling en de hoogte van deze bestemmingsreserve. De grondslagen ten aanzien van deze bestemmingsreserve worden nader toegelicht onder paragraaf 4 (i).

	2007				
	stichtings- kapitaal	bestemmings- reserve beleggingen	beleids- reserve	bestemmings reserve AOP- regeling	totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 31 december 2006	0	77.018	31.414	2.426	110.858
Cumulatief effect stelselwijziging 1 januari 2007	-	-	7.370	-17	7.353
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-	8.019	16.987	365	25.371
Stand per 31 december 2007	0	85.037	55.771	2.774	143.582

Overeenkomstig artikel 390 Titel 9 BW 2 bedraagt per 31 december 2008 het saldo van de herwaarderingsreserve €12.455 (31 december 2007: €17.473). Dit is een wettelijke reserve herwaarderingsreserve op beleggingen die zijn gewaardeerd tegen marktwaarde en waarvoor geen frequente marktnotering beschikbaar is. De Gebonden reserve per 31 december 2008 is, evenals per jaareinde 2007, hoger dan het wettelijk minimum van de herwaarderingsreserve. Op grond daarvan is besloten geen afzonderlijke herwaarderingsreserve te vormen.

Solvabiliteit (b)

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Aanwezig vermogen	437.356	98	482.492	142
Af: technische voorziening op FTK-waardering	445.077	100	338.910	100
Eigen vermogen	-7.721	-2	143.582	42
Af: vereist eigen vermogen	93.021	21	82.694	24
Vrij vermogen	-100.742	-23	60.888	18
Minimaal vereist eigen vermogen	19.158	4	14.509	4
Dekkingsgraad		98		142

Als het eigen vermogen lager is dan het minimale vereiste eigen vermogen bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen, maar wel ten minste gelijk is aan het minimale vereiste eigen vermogen, bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort.

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als reserve- en dekkingstekort. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model van DNB.

Herstelplan (c)

Het fonds verkeerde op 31 december 2008 zowel in een situatie van reservetekort als in een situatie van een dekkingstekort. De dekkingsgraad van het fonds bedroeg op die datum 98%. Dit is een daling van 44%-punt ten opzichte van een jaar ervoor. Voor een belangrijk deel kan dit verschil worden verklaard door de daling van de rente (-17%). Een andere oorzaak was de daling van de aandelenbeurzen (-23%).

Het fonds heeft zowel een langetermijnherstelplan als een kortetermijnherstelplan opgesteld om de dekkingsgraad en reserves zo snel mogelijk weer op peil te brengen. Op basis van een aantal analyses verwacht het bestuur dat de dekkingsgraad zich binnen een periode van vijf jaar zal herstellen tot boven het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen (31 december 2008: 104%) en binnen 15 jaar tot het vereist eigen vermogen (31 december 2008: 121%). Beide herstelplannen zijn in één plan geïntegreerd en na positief advies van de deelnemersraad op 24 maart 2009 ingediend bij DNB.

Het herstelplan is opgesteld met inachtneming van de door DNB voorgeschreven uitgangspunten. Net als bij een modelmatige aanpak is ook het herstelplan een benadering van de werkelijkheid. De werkelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad kan in positieve of negatieve zin afwijken van het verwachte herstelpad.

Primair heeft het bestuur besloten om in overeenstemming met het huidige toeslagenbeleid zoals vastgelegd in de ABTN, geen toeslagen te verlenen zolang de dekkingsgraad zich meer dan 5%-punt onder de FTK vereiste dekkingsgraad bevindt.

Als het herstel in de toekomst minder voorspoedig verloopt dan het plan voorziet, zal het bestuur aanvullende maatregelen nemen. In eerste instantie overweegt het bestuur dan het achterwege laten van toeslagverlening over opgebouwde rechten en uit te keren pensioenen meerdere jaren voort te zetten. Ook aanpassing van de premie (voor de inkoop van toekomstige rechten) of de pensioenregeling behoort tot de mogelijkheden. In laatste instantie zal het bestuur vermindering van al opgebouwde rechten overwegen. Het fonds kan de premie of de pensioenregeling overigens alleen aanpassen als de cao-partijen in de relevante bedrijfstakken hiermee instemmen. Tot en met de datum van het opmaken van de jaarrekening is nog geen reactie van De Nederlandsche Bank ontvangen ten aanzien van het ingediende herstelplan.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds (11)

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen naar aard (a)

	2008	2007
	EUR	EUR
Basisregeling	439.701	334.094
Voorziening (A)AOP	1.812	1.918
Premievrijstelling/IBNR ²	3.564	2.898
Stand per 31 december	445.077	338.910

² Dit is een voorziening voor het risico van premievrijstelling voor zieke deelnemers die mogelijk in de toekomst een uitkering op basis van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) zullen ontvangen.

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen (b)

	2008	2007
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	338.910	358.770
Effect stelselwijziging	-	-7.353
Pensioenopbouw	11.756	12.503
Indexering en overige toeslagen	-41	5.308
Rentetoevoegingen	15.640	14.174
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-11.796	-10.516
Mutatie voor pensioenuitvoeringskosten	13	40
Wijziging marktrente	91.710	-34.492
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	434
Saldo uit hoofde van overdracht van rechten	234	-382
Overige wijzigingen	-1.349	424
Stand per 31 december	445.077	338.910

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten lasten.

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen naar categorieën deelnemers (c)

	2008 EUR	2007 EUR
Actieve deelnemers	225.423	167.746
Pensioengerechtigden	100.031	85.382
Gewezen deelnemers	105.625	74.415
Overigen	5.271	4.721
Netto pensioenverplichtingen	436.350	332.264
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	8.727	6.646
Stand per 31 december	445.077	338.910

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling (d)

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 65 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 2,05% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon Wet financiering sociale verzekeringen (Wfsv) tot maximaal het maximum van dit loon minus een franchise van €10.025,- (2007: €9.819,-) op jaarbasis. Tevens bestaat er recht op partner- en wezenpensioen. Er kan ook recht bestaan op arbeidsongeschiktheidspensioen of ANW-pensioen. Deelname aan de regeling is verplicht vanaf de leeftijd van 20 jaar, dan wel vanaf de datum van indiensttreding bij een werkgever in de bedrijfstak.

De regeling betreft een uitkeringsovereenkomst, gefinancierd met een premie volgens een collectieve vaste bijdrageregeling. De premie is voor een periode van vijf jaar vastgesteld. Alleen bij zeer ingrijpende en onvoorziene omstandigheden kan de pensioenpremie tussentijds wijzigen. Het bestuur heeft de mogelijkheid om - in geval van financiële problemen - te besluiten tot versoering van de pensioenregeling en vermindering van aanspraken en rechten.

Toeslagverlening (e)

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Er bestaat echter geen recht op toeslagen. De premie bevat geen expliciete opslag ten behoeve van het toeslagbeleid.

Bovendien wordt er door het pensioenfonds geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen verlenen. De voorwaardelijke toeslagen worden gefinancierd uit overrendementen. Met betrekking tot de mate van de feitelijke toekenning heeft het bestuur met ingang van 2008 besloten de onderstaande beleidsstaffel als leidraad te hanteren. Deze staffel geldt slechts als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden (zoals economische vooruitzichten en verwachte bestandsontwikkeling) in ogenschouw nemen.

Deze staffel is als volgt:

- bij een dekkingsgraad onder de FTK vereiste dekkingsgraad: geen toeslag;
- bij een dekkingsgraad hoger dan de FTK vereiste dekkingsgraad: volledige toeslag, voor zover de dekkingsgraad na toeslagverlening niet onder de vereiste dekkingsgraad komt;
- bij een dekkingsgraad die 20% of meer boven de FTK vereiste dekkingsgraad, kan inhaaltoeslag volgen.

In de afgelopen drie jaren zijn de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen verhoogd met respectievelijk 0% (2008), 1,5% (2007) en met 1,4% (2006). In de bestuursvergadering van 2 december 2008 is besloten geen toeslag te verlenen per 1 januari 2009.

Overige voorzieningen (12)

Onder overige voorzieningen is de voorziening voor VUT verplichtingen opgenomen:

	2008 EUR	2007 EUR
Stand 1 januari	346	682
Onttrekkingen boekjaar	-216	-336
Stand per 31 december	130	346

De voorziening VUT-verplichtingen heeft betrekking op lopende VUT-uitkeringen. Bij vaststelling van de voorziening VUT-verplichtingen is uitgegaan van een opslag voor sociale lasten van 18,21% (2007: 17,52%). De voorziening is contant gemaakt tegen een rentepercentage van 3%. De geprognosticeerde indexatie bedraagt jaarlijks 2%.

Overige schulden en overlopende passiva (13)

Specificatie overige schulden en overlopende passiva (f)

	2008 EUR	2007 EUR
Schulden aan werkgevers	141	68
Derivaten	1.963	-
Belastingen en premies sociale verzekeringen	277	260
Waardeoverdrachten	1	3
Overige schulden	194	152
	<hr/>	<hr/>
	2.576	483

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Nadere specificatie 'Derivaten' (g)

	2008 EUR	2007 EUR
Valutaderivaten	1.963	-
	<hr/>	<hr/>
Stand per 31 december	1.963	-

Risicobeheer en derivaten (14)

Solvabiliteitsrisico (h)

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichhouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief

ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele indexatie van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Voorziening pensioenverplichtingen (FTK-waardering)		445.077		338.910
Buffers:				
S1 Renterisico	65.089		52.719	
S2 Risico zakelijke waarden	33.043		41.736	
S3 Valutarisico	12.787		17.893	
S4 Grondstoffenrisico	-		-	
S5 Kredietrisico	5.723		2.255	
S6 Verzekeringstechnisch risico	13.929		13.588	
S7 Liquiditeitsrisico	-		-	
S8 Concentratierisico	-		-	
S9 Operationeel risico	-		-	
Diversificatie-effect	-41.861		-43.154	
Aanvulling tot 5% Voorziening pensioenverplichtingen	-		-	
		88.710		85.037
Totaal S (vereiste buffers)		88.710		85.037
Vereist eigen vermogen (artikel 132 Pensioenwet)		533.787		423.947
Aanwezig vermogen (totaal activa – schulden)		437.356		482.492
		-96.431		58.545
Surplus/tekort		-96.431		58.545

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van valuta risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden.

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaardmodel van DNB toe, waarbij, in tegenstelling tot het overzicht met betrekking tot de solvabiliteit (waar uitgegaan wordt van het vereist vermogen in evenwichtssituatie), de toetswaarde solvabiliteit als uitgangspunt genomen wordt. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke asset mix.

Marktrisico (i)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt worden nader toegelicht.

Gevoeligheidsanalyse

In onderstaande tabel wordt de gevoeligheid van de dekkinggraad getoond voor waardeveranderingen van de aandelenbeleggingen en voor verschuivingen van de rente. In het midden van de tabel staat de huidige dekkinggraad van 98%.

		Δ aandelenkoersen				
		-30%	-15%	0%	15%	30%
Rente Δ	-1.00%	73%	75%	78%	80%	83%
	-0.50%	82%	85%	88%	90%	93%
	0.00%	92%	95%	98%	101%	104%
	0.50%	102%	105%	109%	113%	116%
	1.00%	113%	117%	121%	125%	129%

Doordat renterisico niet is afgedekt, zullen plotselinge schokken in de rente invloed kunnen hebben op de dekkinggraad. Dit geldt uiteraard ook voor schokken op de aandelenbeurs, aangezien dit risico ook niet is afgedekt. Indien gelijktijdig de lange rente met 1%-punt daalt én de aandelenkoersen met 30% dalen, zal de dekkinggraad onder 80% komen.

Specifiek bij deze gevoeligheidsanalyse geldt de opmerking dat ten aanzien hiervan geen accountantscontrole heeft plaatsgevonden.

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie

De segmentatie van vastgoed naar sectoren is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Kantoren	10.865	17	11.502	20
Winkels	13.280	20	11.962	20
Woningen	34.344	53	30.390	52
Participaties in vastgoedmaatschappijen	6.775	10	4.672	8
	65.264	100	58.526	100

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Nederland	64.969	100	54.950	94
Buitenland binnen EU	274	0	-	-
Buitenland buiten EU	21	0	-	-
Niet onder te verdelen	-	-	3.576	6
	65.264	100	58.526	100

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sectoren is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Beleggingsinstelling	43.738	48	67.064	50
Transport en opslag	-	-	538	0
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	8.376	9	14.852	11
Nijverheid en industrie	13.315	14	40.504	30
Handel	9.655	11	2.657	2
Overige dienstverlening	13.926	15	8.448	6
Diversen	2.922	3	672	1
	91.932	100	134.735	100

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Nederland	8.808	10	16.070	12
Buitenland binnen EU	26.911	29	43.305	32
Buitenland buiten EU	56.213	61	75.360	56
	91.932	100	134.735	100

Het fonds heeft er niet voor gekozen om het prijsrisico middels derivaten (gedeeltelijk) af te dekken.

Valutarisico

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2008 €119.682 (2007: €96.904). Van dit bedrag is 48% (2007: 24%) afgedekt naar de euro. Het strategische beleid van het fonds is om alle valutaposities af te dekken. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten €1.135 (2007: €15.147). Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
	vóór	valutaderivaten	nettopositie (na)	nettopositie (na)
EUR	309.047	57.174	366.221	375.298
GBP	15.285	-13.222	2.063	15.536
JPY	5.752	-5.346	406	934
USD	32.901	-31.901	1.000	74.127
CHF	5.372	-5.570	-198	4.317
SEK	1.738	-	1.738	1.161
NOK	576	-	576	193
HKD	460	-	460	-
DKK	10.220	-	10.220	636
AUD	679	-	679	-
Overige	46.699	-	46.699	-
	428.729	1.135	429.864	472.202

Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de marktwaarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	waarde balanspost 31 december 2008 EUR	31 december 2008	duration 31 december 2007
Duration van de vastrentende waarden	258.414	5,40	264.323
Duration van de pensioenverplichtingen	445.077	19,00	338.910

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duration-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het fonds kan gericht zijn op het verkleinen van de 'duration-mismatch'. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door het kopen van meer langlopende obligaties in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duration van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps of swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Hierdoor wordt de 'duration-mismatch' verkleind, maar het fonds wordt wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het pensioenfonds aan de tegenpartij betaald. Met een swaption kan het pensioenfonds tijdelijk het risico van een verdere rentedaling afdekken. Hiervoor betaalt het fonds een premie. Bij het afsluiten van een swap of een swaption kunnen dus mismatchrisico's worden afgedekt en worden nieuwe risico's geïntroduceerd die gepaard gaan met dit soort instrumenten (zoals liquiditeit-, tegenpartij- en juridisch risico).

Het fonds heeft er niet voor gekozen om het renterisico middels derivaten (gedeeltelijk) af te dekken.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
Resterende looptijd < 1 jaar	29.598	12	7.570	3
Resterende looptijd <= 5 jaar	130.093	50	127.818	48
Resterende looptijd > 5 jaar	98.723	38	128.935	49
	258.414	100	264.323	100

Kredietrisico (j)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars. Over beursgenoteerde derivaten wordt geen kredietrisico gelopen.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds. Bijvoorbeeld het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten, en het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

In de onderstaande tabel wordt de verdeling van de vastrentende waarden naar sector weergegeven:

	2008 EUR	2007 EUR
Nederlandse overheidsinstellingen	11.502	6.390
Buitenlandse overheidsinstellingen	155.662	162.003
Financiële instellingen	18.656	75.821
Nutsbedrijven	-	524
Andere instellingen	72.594	19.585
	258.414	264.323

De verdeling van vastrentende waarden naar regio is weergegeven in onderstaande tabel:

	2008 EUR	2007 EUR
Mature markets	258.414	264.323
	258.414	264.323

Beleggingen uit de beleggingsportefeuille waarvan van uitgevende partijen in overige landen zijn gevestigd, worden gerekend tot beleggingen in 'Mature markets'.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille wordt het volgende overzicht gegeven:

	31 december 2008		31 december 2007	
	EUR	%	EUR	%
AAA	135.236	52	148.383	56
AA	63.888	25	52.169	20
A	27.519	11	31.329	12
BBB	3.714	1	7.305	3
Overig	28.057	11	25.137	9
	258.414	100	264.323	100

Concentratierisico (k)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal of welke meer dan 5% van de beleggingscategorie waartoe de belegging behoort, uitmaakt.

Dit betreft per 31 december 2008 de volgende posten (percentage ten opzichte van het totaal van de betreffende asset categorie in 2008 respectievelijk 2007):

Assetcategorie/issuer	2008		2007	
	EUR	%	EUR	%
Vastrentende waarden (Staatsobligaties)				
Duitsland	44.676	30	36.918	24
Frankrijk	32.046	22	40.008	27
Denemarken	9.665	6	-	-
Italië	41.704	28	61.968	41
Nederland	10.041	7	-	-
Griekenland	10.514	7	12.169	8
	148.646	100	151.063	100

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt.

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Overige niet-financiële risico's (l)

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten) (m)

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt tevens gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt, dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risico-profiel, berekent inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten alleen om het valutarisico af te dekken. Een van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand.

- Valutatermijncontracten zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2008:

Type contract	expiratie- datum	contractomvang EUR	actuele waarde EUR	actuele waarde passiva EUR
Forward	februari 2009	56.039	3.085	-1.950
Overige derivaten	mei 2014	800	-	-13
		56.839	3.085	-1.963

Per 31 december 2007 waren geen derivaten aanwezig.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen (15)

Langlopende contractuele verplichtingen (a)

Het fonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Interpolis Pensioenbeheer B.V., Interpolis Pensioenen Vermogensbeheer B.V. en Achmea Vastgoed B.V, welke lopen tot en met 31 december 2009. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten.

Investerings- en stortingsverplichtingen (b)

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	2008 EUR	2007 EUR
Private equity	3.284	-
Vastgoed	-	4.697
	3.284	4.697

Deze verplichtingen zullen naar verwachting in het volgende boekjaar nagenoeg geheel worden afgewikkeld.

Voorwaardelijke verplichtingen (c)

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het fonds en heeft het fonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Ontvangen zekerheden en garanties (d)

Het fonds heeft de bestaande Security Lendingovereenkomst met de Kas Bank N.V. in de loop van 2008 opgezegd. Tot de einddatum van de overeenkomst ontving het fonds een vergoeding voor het tijdelijk uitlenen van effecten. Ultimo 2007 bedroeg de waarde van de uitgeleende aandelen €13.972 en vastrentende waarden €148.112 waarvoor zekerheden zijn ontvangen ter waarde van circa €169.976.

7 Toelichting op de staat van baten en lasten

Premiebijdragen risico fonds (16)

	2008 EUR	2007 EUR
Werkgeversgedeelte	10.751	10.437
Werknemersgedeelte	5.789	5.607
FVP bijdragen	75	43
	16.615	16.087

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 16,0% (2007: 16,0%) van de loonsom voor werknemers geboren vóór 1950. Voor werknemers geboren vanaf 1950 bedraagt de totale bijdrage van werkgever en werknemers 25,55 (2007: 25,5%). De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2008 EUR	2007 EUR
Kostendekkende premie	15.387	16.279
Feitelijke premie	16.615	16.087
Gedempte premie	18.176	17.125

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2008 gepubliceerd door DNB). Het bestuur heeft de gedempte premie vastgesteld op 4% rekenrente. Uit het overzicht blijkt dat de feitelijke premie lager is dan de gedempte premie. De gedempte premie is derhalve niet kostendekkend. Als rekening wordt gehouden met de vrijval van solvabiliteit uit uitkeringen is deze wel kostendekkend.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2008 EUR	2007 EUR
Kosten pensioenopbouw	11.756	12.503
Pensioenuitvoeringskosten	762	750
Solvabiliteitsopslag	2.869	3.026
Kostendekkende premie	15.387	16.279

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2007 (20,8%) te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Beleggingsresultaten risico fonds (17)

	2008	directe beleggings-	indirecte	kosten van	totaal
		opbrengsten	beleggings-	vermogensbeheer	
		EUR	EUR	EUR	EUR
Vastgoedbeleggingen		3.519	-351	642	2.526
Aandelen		2.576	-60.464	655	-58.543
Vastrentende waarden		10.635	-1.384	-	9.251
Derivaten		-1	373	9	363
Overige beleggingen		40	209	59	190
		16.769	-61.617	1.365	-46.213
Valutaresultaten		-	-2.643	-	-2.643
		16.769	-64.260	1.365	-48.856

	2007	directe beleggings-	indirecte	kosten van	totaal
		opbrengsten	beleggings-	vermogensbeheer	
		EUR	EUR	EUR	EUR
Vastgoedbeleggingen		3.495	2.613	1.056	5.052
Aandelen		2.101	-2.260	289	-448
Vastrentende waarden		11.687	-7.567	337	3.783
Derivaten		-	61	1	60
Overige beleggingen		20	-	221	-201
		17.303	-7.153	1.904	8.246

Overige baten (18)

	2008	2007
	EUR	EUR
Mutatie voorziening VUT verplichtingen	216	336
Interest	386	502
Andere baten	59	71
	<u>661</u>	<u>909</u>

Indexering en overige toeslagen (19)

Het beleid en de ambitie inzake indexatie en toeslagverlening is weergegeven in de alinea 'Toeslagverlening' onder de paragraaf inzake de toelichting op de balanspost 'Voorziening pensioenverplichtingen risico fonds'.

In de staat van baten en lasten is de last uit hoofde van indexering en overige toeslagen welke aan het verslagjaar moet worden toegerekend verantwoord.

In de afgelopen drie jaren zijn de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen verhoogd met respectievelijk 0% (2008), 1,5% (2007) en met 1,4% (2006). In de bestuursvergadering van 12 december 2008 is besloten geen toeslag te verlenen per 1 januari 2009.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen (20)

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 4,696% (2007: 4,066 %), zijnde €15.635 (2007: €14.174). Het rentepercentage is afgeleid van de eenjaarsrente uit de rentetermijnstructuur per 31 december 2008 zoals gepubliceerd op de website van DNB.

Pensioenuitkeringen (21)

	2008	2007
	EUR	EUR
Ouderdomspensioen	5.444	4.974
Partnerpensioen	2.218	1.965
Wezenpensioen	48	39
Invaliditeitspensioen	212	201
ANW pensioen	-	65
Prepensioen	4.096	3.298
Afkopen	94	83
Overig	-10	39
	12.102	10.664

De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan €406,44 (2007: €400,-) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

Pensioenuitvoeringskosten (22)

	2008	2007
	EUR	EUR
Bestuurskosten	53	42
Administratiekostenvergoeding	596	564
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	28	11
Accountantskosten	31	35
Contributies en bijdragen	46	43
Overig	8	55
	762	750

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat het pensioenfonds in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd.

De accountantskosten, zoals hierboven opgenomen als onderdeel van de pensioenuitvoeringskosten, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2008 EUR	2007 EUR
Controle van de jaarrekening	28	32
Andere controle opdrachten	3	
	<hr/>	<hr/>
	31	35

Aantal personeelsleden (23)

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan Interpolis Pensioenbeheer B.V.

Bezoldiging bestuurders (24)

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2008: € 41 (2007: € 38).

Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Overige wijzigingen in de voorziening voor pensioenverplichtingen (25)

	2008 EUR	2007 EUR
Resultaat op kanssystemen		
Sterfte	-87	455
Arbeidsongeschiktheid	-1	-33
Mutaties	-770	-649
Totaal resultaat op kanssystemen	-857	-227
Overige resultaten		
Dotatie IBNR-voorziening met betrekking tot Overige technische grondslagen	-494	651
Totaal overige resultaten	-494	651
Totaal overige wijzigingen in de voorziening	-1.351	424

Saldo overdracht van rechten (26)

	2008 EUR	2007 EUR
Saldo overdracht van rechten		
Inkomende waardeoverdrachten	-111	-28
Uitgaande waardeoverdrachten	388	391
Subtotaal	277	363
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen	114	30
Onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen	-184	-412
Subtotaal	-70	-382
Saldo overdracht van rechten	207	-19

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

Overige lasten (27)

	2008	2007
	EUR	EUR
VUT uitkeringen	198	346
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	217	255
	<hr/>	<hr/>
	415	601

Belastingen (28)

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur (29)

Het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Tandtechniek heeft de jaarrekening 2008 vastgesteld in de vergadering van 16 juni 2009.

De Meern, 19 juni 2009

H. Hofstee
Voorzitter

P.C.M. Duijndam
Secretaris

8 Overige gegevens

- 8.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten
- 8.2 Actuariële verklaring
- 8.3 Accountantsverklaring

8.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2008 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

8.2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek te Utrecht is aan Watson Wyatt B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2008.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. In overeenstemming met de richtlijn 'Samenwerking tussen accountant en actuaris ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen' heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant ten aanzien hiervan zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld, en

- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangevane verplichtingen zal kunnen nakomen. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Met inachtneming van het voorafgaande en het navolgende verklaar ik dat naar mijn overtuiging is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 128, 129 en 131 tot en met 133.

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, toereikend vastgesteld. De feitelijk ontvangen premie over boekjaar 2008 is lager dan de minimaal te ontvangen bijdrage en is daarmee niet kostendekkend. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een dekkingstekort. De omvang van dit dekkingstekort is zodanig dat de technische voorzieningen van het pensioenfonds op de balansdatum niet volledig door waarden zijn gedekt.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is naar mijn mening onvoldoende, vanwege een dekkingstekort. Daarbij is bepalend de mate van waarschijnlijkheid dat het pensioenfonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

Daarnaast zijn de maatregelen, genomen tot herstel van de financiële positie en vastgelegd in het herstelplan van 24 maart 2009, betrokken in mijn oordeel.

Nieuwegein, 16 juni 2009

H.A.J. Lohmann AAG
verbonden aan Watson Wyatt B.V.

8.3 Accountantsverklaring

Aan: Het Bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

**PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.**
Thomas R. Malthusstraat 5
1066 JR Amsterdam
Postbus 90357
1006 BJ Amsterdam
Telefoon (020) 568 66 66
Fax (020) 568 68 88

Accountantsverklaring

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2008 van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek te Utrecht bestaande uit de balans per 31 december 2008 en de staat van baten en lasten over 2008 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het Bestuur

Het Bestuur van de Stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de Stichting. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het Bestuur van de Stichting heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Referentie: HvdR/e0121732

PricewaterhouseCoopers is de handelsnaam van onder meer de volgende vennootschappen: PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287) en PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289). Op diensten verleend door deze vennootschappen zijn Algemene Voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Deze Algemene Voorwaarden zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam en ook in te zien op www.pwc.com/nl

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek per 31 december 2008 en van het resultaat over 2008 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften en/of voorschriften van regelgevende instanties

Op grond van de wettelijke verplichting ingevolge artikel 2:393 lid 5f BW melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amsterdam, 19 juni 2009
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. H.C. van der Rijst RA

Administrateur

Interpolis Pensioenbeheer B.V.

Rijnzathe 10, 3454 PV De Meern

Postbus 3183, 3502 GD Utrecht

Telefoon (030) 245 39 22

Fax (030) 245 35 72

Internet www.pensioentandtechniek.nl